

**UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ**

KRISTINA ZEČEVIĆ

**IZAZOVI SAMOHRANOG RODITELJSTVA U VASPITANJU DJECE
OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA**

NIKŠIĆ, 2023

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ
Smjer: Pedagogija

**IZAZOVI SAMOHRANOG RODITELJSTVA U VASPITANJU DJECE
OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA**
(master rad)

Mentor: prof. dr Tatjana Novović

Kandidat: Kristina Zečević, 3/20

Nikšić, 2023.

Sažetak

Roditeljstvo je samo po sebi kompleksno i sa sobom nosi brojne dileme i izazove, čak i onda kada su oba roditelja prisutna u porodičnom domu. Naša pretpostavka bila je da su izazovi učestaliji ukoliko je porodica „nepotpuna” ili netipična i ako jedno od roditelja nije u punoći uključeno u porodični život. Prema tome, osnovni cilj našeg istraživanja bio je ispitati na koji način roditelji u „nepotpunim” porodicama (samohrani roditelji) obavljaju svoje obaveze, na kakve izazove nailaze u aktuelnom društvenom kontekstu prilikom odgajanja svoje djece koja pohađaju osnovnu školu (prvi ciklus). U radu smo nastojali definisati sledeće pojmove: porodica, vaspitni stil, samohrano roditeljstvo, jednoroditeljska porodica. Osim toga, analizirali smo uzroke samohranog roditeljstva, odnos društva prema samohranim roditeljima, uticaj samohranog roditeljstva na razvoj djeteta, sumirali pozitivne i negativne strane života u strukturno nepotpunoj porodici. U istraživanju su učestvovali roditelji, učitelji i stručni saradnici (pedagozi). Istraživanje je sprovedeno na teritoriji opštine Nikšić, u 3 nikšićke osnovne škole. Dobijeni rezultati su pokazali da samohrani roditelji svoje obaveze obavljaju marljivo i odgovorno, pri čemu ne nailaze na veće izazove prilikom odgajanja svoje djece koja pohađaju prvi ciklus osnovne škole.

Ključne riječi: porodica, samohrano roditeljstvo, jednoroditeljska porodica, izazovi, vaspitanje

Univerzitet Crne Gore
Filozofski fakultet Nikšić
Pedagogija

IZJAVA O AUTORSTVU

Kristina Zečević

Na osnovu člana 22 Zakona o akademskom integritetu, ja, dolje potpisana

IZJAVLJUJEM

pod punom krivičnom i materijalnom odgovornošću da je master rad pod nazivom „*Izazovi samohranog roditeljstva u vaspitanju djece osnovnoškolskog uzrasta*” rezultat sopstvenog istraživačkog rada, da nijesam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica i da je navedeni rad moje originalno djelo.

Mjesto i datum:
Nikšić,

Potpis studentkinje:

SADRŽAJ

UVOD	6
I TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA	7
1. POJAM PORODICE	7
1.1 Razvoj porodice kroz istoriju.....	8
1.2 Značaj i funkcije porodice	9
2. PORODICA U SAVREMENOM DRUŠTVU	12
2.1 Razlika između tradicionalne i savremene porodice	12
2.2 Savremena porodica i vaspitanje djeteta.....	13
2.3 Vaspitni stilovi roditelja	14
3. SAMOHRANO RODITELJSTVO	17
3.1 Uzroci nastanka samohranog roditeljstva	18
3.2 Stavovi društva prema samohranom roditeljstvu	21
3.3 Samohrano majčinstvo.....	22
3.4 Samohrano očinstvo.....	24
4. UTICAJ SAMOHRANOG RODITELJSTVA NA RAZVOJ DJETETA	25
4.1 Povezanost samohranog roditeljstva i uspjeha djeteta u školi.....	26
4.2 Negativne strane samohranog roditeljstva.....	27
4.3 Pozitivne strane samohranog roditeljstva	27
5. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA.....	29
II ISTRAŽIVAČKI DIO RADA	32
1. METODOLOGIJA RADA	32
1.1 Predmet istraživanja.....	32
1.2 Cilj i zadaci istraživanja.....	32
1.3 Hipoteze istraživanja	32
1.4 Metode, tehnike i instrumenti istraživanja.....	33
1.5 Uzorak.....	33

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	34
2.1 Rezultati istraživanja dobijeni anketiranjem roditelja	34
2.2 Rezultati istraživanja dobijeni anketiranjem učitelja/učiteljica	44
2.3 Rezultati dobijeni intervjuisanjem pedagoga.....	50
ZAKLJUČAK.....	52
LITERATURA	55
PRILOZI	61

UVOD

Vaspitanje djece je proces koji je složen i dugotrajan, za njega nema jednoznačnog i svestremenog modela. Mogli bismo reći da su suštinski ciljevi vaspitanja: postaviti temelj za razvoj poželjnih osobina kod djeteta, pomoći mu da spozna osnovne životne vrijednosti i pripremiti ga za život u društvenoj zajednici. To „podučavanje” ne zvuči jednostavno ni u kom slučaju, a pretpostavljamo da se dodatno usložnjava u slučajevima narušene porodične strukture, a upravo takve specifičnosti vaspitnog djelovanja naći će se u fokusu našeg istraživanja.

U ovom radu ispitaćemo koje su specifičnosti *samohranog* roditeljstva-pri čemu pod ovim terminom podrazumijevamo zajednički život jednog roditelja i njegovog djeteta/djece; zatim na koji način funkcionišu samohrani roditelji i njihova djeca i šta je u jednoroditeljskom porodičnom okviru, izuzev strukture, drugačije u odnosu na porodicu u kojoj su prisutna oba roditelja. Mišljenja smo da porodicama samohranih majki i očeva nije posvećeno dovoljno pažnje, što nas je i podstaklo da zađemo dublje ispod površine ove oblasti, i da, makar djelimično, rasvijetlimo pojedine aspekte iste.

Rad se sastoji iz dva dijela, teorijskog i empirijskog. Prvi dio rada, teorijski, biće posvećen stvaranju teorijske osnove istraživanja, s ciljem da rasvijetlimo problem istraživanja i definišemo osnovne pojmove pomoću dostupne literature koje se vezuje za temu našeg proučavanja. Između ostalog, analiziraćemo sam pojam porodice, napraviti paralelu između tradicionalne i savremene porodice, razmatrati modele vaspitnih stilova, nakon čega ćemo se bazirati na ključni predmet našeg interesovanja-samohrano roditeljstvo. Govorićemo o tome šta ono zapravo predstavlja, koje okolnosti do njega dovode i zasebno tumačiti ulogu samohrane majke i ulogu samohranog oca. Zatim, posvetićemo se uticaju samohranog roditeljstva na dijete, na njegov razvoj i uspjeh u školi i, u okviru toga, istaći i dobre i loše strane ovog konstrukta.

U drugom dijelu rada, empirijskom, metodološki ćemo se posvetiti temi, pri čemu ćemo definisati problem i predmet istraživanja, odrediti cilj i zadatke, postaviti hipoteze, prikazati metode i uzorak istraživanja, kao i način prikupljanja i obrade podataka. Nakon toga, u završnom dijelu rada, bićemo u mogućnosti da donesemo određene zaključke i predstavimo ih.

I TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

1. POJAM PORODICE

Ako bismo slučajnim prolaznicima na ulici, djeci u školama, vrtićima, različitim ljudima svih uzrasta i životnih doba, postavili pitanje: „Šta je porodica?“, vjerujemo da bi od svakog od njih dobili određeni odgovor i objašnjenje. Ovaj pojam zapravo jeste blizak svima nama, riječ je koju čujemo još od doba svog djetinjstva i zato ga svi možemo definisati.

Kada je u pitanju stručno definisanje, nailazimo na shvatanja različitih autora. Svaki od njih na svoj način razumije ovaj pojam i prilikom promatranja literature u svakoj sledećoj definiciji možemo uočiti izvjesnu distinkciju u odnosu na onu prethodnu. Međutim, kako bismo imali što jasniju sliku o onome što je ključno u njegovom razumijevanju, pažnju ćemo usmjeriti na uočavanje sličnosti među definicijama koje ćemo u nastavku navesti.

Prema Iliću (2010), porodica predstavlja zajednicu roditelja, ili najmanje jednog odraslog, i djeteta/djece, koji žive u istom domaćinstvu, a čiji odnos se zasniva na krvnom srodstvu, regulisan je zakonski ili običajno, pri čemu se njihove potrebe funkcionalno zadovoljavaju. Nadalje, Vujanić i Karavidić (2014), naglašavaju da je porodica primarna društvena grupa, koja se zasniva na različitim vezama muža i žene (bioreproduktivnim, bioseksualnim, biosocijalnim, socioekonomskim...), njihove rođene ili usvojene djece, a čiji su članovi udruženi u cilju zadovoljavanja raznovrsnih potreba ličnosti, porodice i društva. Interesantan je podatak da su prva naučna istraživanja porodice uočena u djelima francuskih i njemačkih teoretičara osamnaestog vijeka, koji porodicu smatraju osnovnom ćelijom društvenog sistema (ibid.).

Jakšić (2003), porodicu definiše kao osnovnu društvenu ćeliju, kao prirodnu zajednicu ljudi različitog uzrasta, koja je bazirana na bio-reproduktivnim i socio-ekonomskim vezama muža i žene i njihove djece.

Kada bismo ove definicije raščlanili na njihove ključne segmente rekli bismo da je porodica:

- Primarna društvena grupa,
- Zajednica muškarca i/ili žene i djeteta/djece,
- Usmjerena na funkcionalno zadovoljavanje potreba njenih članova.

Sličnosti među prethodno navedenim definicijama su lako uočljive. Određenje porodice kao

„primarne društvene zajednice“, „primarne društvene grupe“, „osnovne ćelije društvenog poretka“, govori nam koliko je porodica značajna, od prošlosti pa do danas. Bez obzira na to koliko su naša iskustva vezana za porodicu drugačija, istina je da njeno (ne)postojanje u velikoj mjeri utiče na naše živote (Moris, 2010).

1.1 Razvoj porodice kroz istoriju

Porodica je nastala na samom početku ljudskog organizovanja. Najprije ju je sačinjavao veliki broj članova koji se vremenom, kroz istorijski razvoj, stalno smanjivao (Ilić, 2010). Porodica je prošla brojne faze i etape tokom svog razvoja i kako Stojadinović (2022) navodi, porodica jeste dinamična zajednica koja je u konstantnom procesu transformacije.

Morgan i Engels, prema Ilić (2010), opisuju istorijski razvoj porodice kroz sledeće etape:

1. promiskuitet (porodica krvnog srodstva, endogamna);
2. grupni brak (porodica punalua, egzogamna);
3. sindijazmička porodica i
4. monogamna porodica.

Promiskuitet je bio zastupljen u prvobitnoj zajednici. Ilić (2010) navodi da se ova etapa odlikuje životom ljudi u većim grupama u kojima nisu bile izdiferencirane porodice kao posebne grupe. Interesantna je analiza promiskuiteta koju je dala Golubović (1981), govoreći da promiskuitet može biti samo „praljudsko stanje“, a ne stupanj u razvoju porodičnog života, jer je to stanje bez ikakvih društveno regulisanih porodičnih odnosa.

Grupna porodica (porodica generacija, krvno-srodnička porodica) bila je dominantna u periodu divljaštva u prvobitnoj zajednici, a brakovi i polni odnosi bili su dopušteni samo između pripadnika iste generacije, odnosno, rođene braće i sestara (Ilić, 2010). Tipičan oblik ovakve porodice sastojao bi se od potomstva jednog para, gdje su potomci međusobno braća i sestre, a istovremeno i muževi i žene (Engels, 1964). Kako Ilić (2010) navodi, u ovom periodu bio je zastupljen princip endogamije. Endogamija predstavlja obavezu da se bračni partner traži isključivo u svom plemenu, dok, nasuprot ovom pojmu, pojam egzogamije podrazumijeva obavezu traženja bračnog partnera ne u svom, već u tuđem plemenu (Hadži-Arsić, 1984).

Daljom diferencijacijom društva dolazi do zabrane polnih odnosa između krvnih srodnika u istoj generaciji, gdje je endogamiju zamijenila egzogamija, egzogamna porodica ili porodica punalua i

i u ovoj porodici brak nije bilo moguće zaključiti između krvnih srodnika, bez obzira na pripadnost određenoj generaciji (Ilić, 2010).

Nadalje nastaje sindijazmička porodica, klan, rod ili gens. U ovoj društvenoj grupi zabranjeni su polni odnosi među članovima, a srodstvo je računato po majčinoj liniji (ibid.).

Međutim, razvojem zemljoradnje i stočarstva, raste značaj muškarca u društvu i kao što je žena bila u prethodnom periodu, sada muškarac postaje vlasnik materijalnih dobara i srodstvo se vremenom počinje računati po očevoj liniji (Ilić, 2010). Engels (1964) tadašnji odnos muža i žene opisuje ovako: muž je imao „prvu“ ženu među mnogim ženama, dok je on za nju bio jedini muškarac. Drugim riječima, bračna veza se nije odlikovala čvrstinom, muškarac je imao običajno pravo kada je bilo u pitanju nevjerstvo, dok je nevjerstvo žene surovo kažnjavano (Ilić, 2010).

Monogamna porodica predstavlja uvod u civilizaciju, a u modificovanim oblicima postoji i danas (Ilić, 2010). Razlika između sindijazmičke i monogamne porodice je u tome što je u monogamnoj porodici bračna veza čvršća (Engels, 1964). U monogamnoj porodici akcenat je na porodičnom vaspitanju, pri čemu rađanje, zaštita, njega i vaspitanje djece postaju ključni zadaci porodice, a stvaranje takve porodice postaje svrha braka (Ilić, 2010).

1.2 Značaj i funkcije porodice

Kako Jakšić (2003) navodi, porodica je sinonim za ljubav, sigurnost, razumijevanje, pažnju, toplinu. Zapravo, porodica bi trebala biti naša oaza mira i sigurna luka. Porodica je tvrđava, a čvrstina te tvrđave zavisi od njenog sastava i konstitucije, odnosno njenih članova i njihovih međusobnih odnosa.

U porodici putem procesa komunikacije, socijalizacije i vaspitanja dijete/jedinka započinje svoj put ka stvaranju interpersonalnih susreta (Jugović, 2020). Jakšić (2003) navodi da porodica vrši izuzetan uticaj na razvoj pojedinca, a da je atmosfera u njoj značajan činilac naših života i logički objašnjava da će zdrava porodična atmosfera i toplina porodičnog života stvoriti veliki potencijal za pravilan razvoj osobe i za njen samostalan život. Kako Vukoje (2012) zaključuje, ako uzmemo u obzir emocionalne veze svih članova jedne porodice i njihove međusobne uticaje, shvatićemo koliki je značaj porodice za razvoj ličnosti.

Različiti autori definišu različite funkcije porodice, a nama se najobuhvatnijom činila podjela koju je dao Ilić (2010), koji navodi sledeće funkcije porodice:

1. reproduktivna,

2. zaštitna,
3. emotivna,
4. ekonomska,
5. vaspitna i
6. zabavno-rekreativna funkcija.

U nastavku ćemo objasniti svaku od navedenih funkcija ponaosob.

Reproduktivna funkcija porodice-Ovo je stalna funkcija porodice i ona će postojati dok god postoji porodica, a sama riječ „porodica“ izražava njenu osnovnu svrhu-porod (Minić i Kompirović, 2014). Njome su obuhvaćene dvije potrebe supružnika-seksualna i reproduktivna (Ilić, 2010).

Zaštitna funkcija porodice-Ova funkcija ogleda se u sledećim oblicima zaštite:

- a) biološka/prirodna zaštita djece: čuvanje od različitih opasnosti;
- b) zdravstvena zaštita: ishrana, njega, higijena, liječenje;
- c) socijalno-moralna zaštita: podrška, socijalizacija, solidarnost;
- d) ekonomska zaštita: izdržavanje i
- e) pravna zaštita: zastupanje (ibid.).

Kako Vukoje (2012) navodi, za pružanje svih ovih oblika zaštite, prevashodno je zadužena porodica, pa tek onda država. U obavljanju zaštitne funkcije pružaju se različiti vidovi pomoći porodici u mnogobrojnim državama, a ta pomoć najčešće obuhvata: socijalno-ekonomska prava (dječiji dodatak, plaćeno roditeljsko bolovanje...), zdravstvena zaštita (vakcinacija, savjetovanje...), pomoć u vaspitanju djece (Ilić, 2010).

Emotivna funkcija porodice-Prema Iliću (2010), a sa čijim shvatanjem smo saglasni, za odrastanje, vaspitanje i formiranje stabilne i srećne ličnosti ljubav roditelja i drugih članova porodice od izuzetnog je značaja. Djetetu je potrebna porodica u kojoj će biti okruženo pažnjom, ljubavlju, razumijevanjem, podrškom... U savremenoj porodici dijete u sve većoj mjeri postaje centar porodice, središte kome se posvećuje sva pažnja (ibid.). Međutim, ono što trenutno nije fokus analize, ali što bismo svakako istakli, jeste naše mišljenje da kao što je nedovoljno pružanje pažnje i nježnosti veoma loše po razvoj djeteta, isto tako i druga krajnost, odnosno, pretjerano obasipanje pažnjom i prezaštićivanje, može imati negativne posljedice po razvoj djeteta.

Ekonomska funkcija porodice-Ekonomska funkcija je zavisna od društva u kome djeluje, od njegove razvijenosti i stabilnosti (ibid.). U poređenju sa ostalim funkcijama porodice, ekonomska funkcija je doživjela najviše promjena u odnosu na prošlost-od potpune zavisnosti svih članova porodice od porodične proizvodnje, do sticanja prihoda izvan porodice (Alibegović, Čaušević i Ljuma, 2017). U prošlosti se u porodici proizvodilo sve ono što je bilo neophodno njenim članovima, a rijetko se nešto nabavljalo van nje, odnosno, ono što se u porodici proizvede, u njoj se i trošilo (Ilić, 2010).

Vaspitna funkcija porodice-Uprkos tome što se povećava broj ustanova i organizacija čiji je fokus rada vaspitanje i obrazovanje djece izvan porodičnog doma, porodica će i u budućnosti biti i ostati prvi i nezamjenljiv faktor vaspitanja djece (ibid.). Ova porodična funkcija je od izuzetnog značaja, jer pored emocionalne dimenzije, djeca od roditelja u velikoj mjeri „preuzimaju“ pogled na svijet, način života i funkcionisanja u međuljudskim odnosima (Vukoje, 2012). Vaspitna funkcija porodice prisutna je od rođenja djeteta, a ogleda se u ishrani, higijeni, oblačenju, nježnosti, pažnji, neverbalnoj komunikaciji, odnosno, u sveukupnom ponašanju prema djetetu (Ilić, 2010).

Zabavno-rekreativna funkcija-Primjenom nauke, tehnike i tehnologije u svim segmentima ljudskog funkcionisanja omogućilo se skraćivanje radnog, a povećanje slobodnog vremena članova porodice, što itekako ima pozitivan uticaj na ukupnu porodičnu atmosferu i funkcionisanje članova porodice (ibid.). Zabava i razonoda, kako navodi Vukoje (2012), u savremenom svijetu postaju istinska potreba članova porodice. Zabavno-rekreativna funkcija porodice ogleda se u zajedničkim aktivnostima porodice, kao što su: šetnje, sportske aktivnosti, ljetovanja, zimovanja, ekskurzije, izleti, odlasci u bioskop, pozorište, itd. (Ilić, 2010).

2. PORODICA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Promjene koje se dešavaju u savremenom društvu svakako rezultiraju i promjenama u porodici, njenoj strukturi, načinu funkcionisanja, međusobnim odnosima članova, odnosno, društvene promjene utiču na brojne segmente porodičnog života.

Buvač (2020) društvo definiše kao ukupnost svih segmenata ljudskog života, ukupnost svih međusobnih odnosa ljudi, kao i odnosa ljudi prema prirodi. Društvene promjene koje se odvijaju velikom brzinom reflektuju se na razvoj porodice, na njenu ulogu i mjesto u društvu (Macanović, 2020). Kako Babić-Kekez (2021) navodi, stalno mijenjanje porodice u skladu sa društvenim promjenama je neophodno kako bi porodica bila uspješan posrednik između društva i pojedinca. Do značajnih promjena u porodici dovode različiti društveni faktori, kao što su: složene i brze promjene, nestabilnost ključnih orijentira prema kojima ljudi usmjeravaju svoje živote, povećanje rizika i ubrzan način života... (Alibegović, Čaušević i Ljuma, 2017). Procesi industrijalizacije i urbanizacije uzrokovali su nestajanje patrijarhalne porodične strukture i zamjenu proširene porodice nuklearnom porodicom, dok se individualnost članova porodice povećava, a smanjuje porodična kohezija i mijenjaju stavovi o stvaranju porodice (Dragojević, Milačić-Vidojević, 2010). Macanović (2020) kao probleme sa kojima se porodica susreće i suočava u savremenom društvu navodi: nezaposlenost, siromaštvo, nasilje, manjak ljubavi, pažnje i razumijevanja, smanjen broj članova porodice...

Porodica u savremenom društvu predstavlja nešto novo u odnosu na sve prethodne oblike zajedničkog života međusobno srodnički povezanih pojedinaca, sada se interes pojedinaca stavlja ispred interesa grupe, porodica se sastoji od manjeg broja članova, a proizvodne aktivnosti članova izlaze iz okvira porodične zajednice (Milivojević, 2014).

2.1 Razlika između tradicionalne i savremene porodice

Uloge u porodici su se mijenjale u skladu sa društvenim i istorijskim kontekstom i drugačije su u tradicionalnoj, patrijarhalnoj i današnjoj savremenoj porodici (Dragišić-Labaš, 2002). Nimac (2010) pod pojmom tradicionalne porodice podrazumijeva proširenu porodicu sa više djece, življenje više generacija pod istim krovom, postojanje jasne podjele muško-ženskih uloga, kao i potčinjenost žene mužu. U tradicionalnoj porodici podjela uloga se vršila prema polu i uzrastu, u patrijarhalnoj porodici najvažnija uloga pripadala je ocu (zaposlenost i materijalno obezbijedjivanje), dok bi u savremenoj porodici podjela uloga trebala biti usklađena sa ličnim sklonostima i sposobnostima (Dragišić-Labaš, 2002). Mjesto stanovanja se u tradicionalnoj

porodici podudaralo sa mjestom rada i privređivanja-sav se život i rad odvijao u okviru porodice, dok je u savremenoj porodici sasvim suprotno-stanjuje se na jednom, a radi na drugom mjestu, često vrlo udaljenom od drugog (Benvin, 1972).

Patrijarhalna porodična tradicija jedan je od najstarijih oblika porodičnog funkcionisanja, gdje se figura oca kao osnovnog autoriteta prihvatala bespogovorno (Sakač, Marković i Marić, 2018). Djeca su bila inferiornog društvenog statusa, a dominacija roditelja nad njima smatrana je očiglednom i razumljivom činjenicom (Ilić, 2010). Momenat iščezavanja patrijarhalne tradicije zapravo i donosi brojne izazove i iskušenja pred savremenu porodicu, gdje dolazi do preoblikovanja porodice koje se odlikuje slabom unutrašnjom integracijom, pri čemu se stvaraju brojne alternative zajedničkog života koje nijesu porodica sa uobičajenom formom (Vujović, 2018). Bračne norme koje su se u prošlosti podrazumijevale sve više ustupaju mjesto novim oblicima partnerskih odnosa, što dovodi do sve češće pojave onih partnerskih relacija koje su u prošlosti bile rijetki primjeri (Sakač, Marković i Marić, 2018). Imajući to u vidu, javlja se dilema u vezi sa predstavljanjem nuklearne porodice kao jedino ispravne i prihvatljive (Bešić, 2010). S tim u vezi, isti autor postavlja pred nas pitanje koje navodi na razmišljanje:

Da li treba težiti ka jačanju nuklearne porodice ili se usmjeriti u pravcu ohrabriranja pluralizma porodičnog života?

Smatramo da nije jednostavno dati odgovor na ovo pitanje, niti u potpunosti zastupati jednu ili drugu opciju, mada možemo reći da je zajednica koju čine roditelji sa svojom djecom prvo na šta pomislimo kada čujemo riječ „porodica“, pri čemu ne kritikujemo, niti smatramo manje vrijednom nijednu drugu porodičnu formu. Kako Ilić (2010) zaključuje, nuklearna porodica se krajem industrijskog i na prelazu industrijskog u postindustrijsko društvo mijenja i ustupa mjesto novim formama porodične organizacije koje odgovaraju novonastalim potrebama, iako je i dalje socijalni i pedagoški ideal.

2.2 Savremena porodica i vaspitanje djeteta

Porodično vaspitanje, prema Iliću (2010), predstavlja ukupnost pozitivnih uticaja porodice na razvoj potencijala djece i adolescenata do sopstvenog maksimuma. Vaspitanje djeteta i sam pogled na dijete umnogome su se promijenili od prošlosti pa do danas, što ćemo u daljem tekstu i analizirati.

Nova saznanja iz oblasti pedagogije, psihologije, medicine i ostalih srodnih nauka su uticala na rađanje svijesti kod roditelja, kao i kod svih ostalih koji učestvuju u vaspitanju djeteta, o važnosti uvažavanja njegove ličnosti i potreba (Luković, 2004). Kako Ilić (2008) objašnjava, dijete samostalno istražuje, a uloga roditelja jeste da podstiče i potpomaže njegov razvoj. Interesantan je podatak koji navode Despotović, Flander-Buljan i Petrović (2020), a to je da mnogi roditelji koji traže savjete stručnjaka ističu da je teško odgajati djecu danas kada se toliko govori o njihovim pravima, a premalo o odgovornostima.

Ubrzan način života savremene porodice suzbija sve norme tradicionalnog. Vilić (2011) kao faktore koji su u izazvali promjene u odnosima unutar porodice navodi sve češću ekonomsku nezavisnost žena i povećanu stopu zaposlenosti žena. Međutim, saglasni smo sa mišljenjem koje daje Dragišić-Labaš (2002) i smatramo da je važno istaći da porodicu u kojoj je majka zaposlena ne možemo odmah okarakterisati kao disfunkcionalnu, već to možemo shvatiti i kao način života jedne porodice, u kojoj se poslovi obavljaju prema sposobnostima članova. Zaposlenost majke nije ono što presudno negativno utiče na vaspitanje djeteta. Zapravo, ono što je loše jeste to što se u porodicama savremenog doba susreću različiti oblici usamljenosti, otuđenosti i prezauzetosti članova, što uključuje nizak stepen komunikacije licem u lice (Ilić, 2010). Uspješno vaspitanje djece moguće je samo u toploj porodičnoj atmosferi, gdje članove porodice povezuje neposredna komunikacija, uzajamna podrška i međusobno razumijevanje (Budimir-Ninković, 2008).

Smatramo da je vaspitanje djece u današnjem vremenu itekako izazov za roditelje. U vremenu gdje se promjene stalno dešavaju, gdje mediji sve više napreduju i vrše jak uticaj na djecu, gdje uticaj vršnjaka raste dok uticaj roditelja gubi na jačini, jedina „formula“ za uspješno vaspitanje djeteta jeste usmjerenost roditelja na dijete, uz ljubav, pažnju, brigu i kontrolu.

2.3 Vaspitni stilovi roditelja

U tijesnoj vezi sa vaspitanjem djeteta jeste način i stil postupanja prema djetetu, odnosno, vaspitni stil roditelja. Od stila vaspitanja i roditeljskog postupanja umnogome zavise osobine ličnosti djeteta, njegov doživljaj sebe i drugih. Roditeljski vaspitni stil se najjednostavnije definiše kao ukupnost roditeljskih stavova prema djetetu, a svi roditeljski stilovi se mogu svrstati u jednu od četiri grupe, prema tome koliko roditelji pružaju topline djetetu i koliko mu zahtjeva postavljaju (Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

Maccoby i Martin su 1983. godine definisali četiri vaspitna stila, proširivši tipologiju koju je 1967. godine dala Baumrind, a to su: autoritaran, autoritativan, permisivan i indiferentan (Maccoby i Martin, 1983, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

Vaspitni stilovi roditelja:

1. Autoritaran (autokratski) vaspitni stil-Ključni vaspitni ciljevi ovog stila su učenje poslušnosti i samokontrole, dok su roditelji autoritet koji postavlja zahtjeve i pravila bez objašnjenja i uz odsustvo topline, a odstupanja se kažnjavaju često i fizički (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Kako Ilić (2010) navodi, u pojedinim slučajevima autoritarni roditelji su preambiciozni i prebrižni-kada nastoje da želje iz mladosti ostvare kroz dijete, bez obzira na afinitete i sklonosti djeteta. Djeca vaspitavana u ovakvom okruženju sklona su bojažljivosti, razdražljivosti, čestim promjenama raspoloženja, a odlikuje ih i odsustvo spontanosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Kao faktore koji utiču na primjenu ovog stila roditeljstva Ilić (2010) navodi: potčinjavanje u djetinjstvu, mišljenje da je dijete prepreka u ostvarivanju ličnih i profesionalnih želja i interesa, autoritarna ličnost, psihička labilnost, nezadovoljstvo društvenim položajem, pogrešna uvjerenja o izgradnji roditeljskog autoriteta... Autoritarni roditelj vjeruje da dijete treba da prihvati njegovu riječ kao jedinu ispravnu, ne podstičući interakciju (Baumrind, 1966; prema Živković-Rančić i Todorović, 2022).
2. Autoritativan (demokratski) vaspitni stil-Primjenom ovog vaspitnog stila roditelji postavljaju visoke zahtjeve i vrše nadzor nad djetetom, ali mu istovremeno pružaju toplinu i podršku (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Djeca vaspitavana u ovakvom okruženju su prijateljski nastrojena prema vršnjacima, istraživački usmjerena i orijentisana ka visokim postignućima (Matejević i Todorović, 2012; prema Živković-Rančić i Todorović, 2022). Čudina-Obradović i Obradović (2003) kao osnovne vaspitne ciljeve ovog stila navode: kreativnost, sreću, motivaciju i znatiželju, ističući da roditelj ima ulogu savjetnika, a ne onoga ko kontroliše, pritom objašnjavajući djetetu granice i pravila.
3. Permisivan (popustljiv) vaspitni stil-Vaspitni stil karakterističan po niskom stepenu kontrole i zahtjeva, uz pružanje velike topline i podrške, dok roditelji teže ka zadovoljavanju svih djetetovih zahtjeva (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Ilić (2010) navodi interesantan podatak koji govori da su djeca permisivnih roditelja, naročito muška, vrlo autoritarna, a uz to i impulsivna i agresivna, sa niskim nivoom samostalnosti i lošim uspjehom u obavljanju konkretnih zadataka. Ova djeca su često i buntovnici sa niskim

stepenom socijalne odgovornosti, naizgled nezavisni i sa niskim postignućima (Živković-Rančić i Todorović, 2022).

4. Indiferentan (nemaran) vaspitni stil-Za ovaj vaspitni stil karakteristično je odsustvo kako zahtjeva i kontrole, tako i topline i podrške, pri čemu roditelji ili nemaju vremena i snage da se brinu o djeci ili ih emocionalno odbacuju (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). U nekim slučajevima roditelji navode prezaoposlenost kao „krivca“ za svoje propuste u vaspitanju djece, a zapostavljanje često nadoknađuju kupovinom različitih materijalnih stvari (Ilić, 2010). U porodičnim atmosferama gdje vlada ovaj vaspitni stil veliki dio vremena djeca provode bez nadzora, dok roditelji ne znaju sa kim su im djeca, gdje su i šta rade, pa se, shodno tome, kod adolescenata često javljaju različiti oblici neprihvatljivog ponašanja (Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

Analizirajući prethodno navedeno imali smo priliku uvidjeti kakve posledice može imati svaki od četiri dominantna stila vaspitanja. Smatramo da je najbolje težiti primjeni autoritativnog (demokratskog) vaspitnog stila, gdje su zahtjevi, kontrola, toplina i podrška usklađeni i ne isključuju jedno drugo i stava smo da ovaj vaspitni stil na najbolji način utiče na ličnost djeteta, pri čemu se stečeno vaspitanje kasnije prenosi i na ličnost odraslog čovjeka.

3. SAMOHRANO RODITELJSTVO

Kada govorimo o strukturi porodice, najčešće razlikujemo potpunu (nuklearnu) i nepotpunu (jednoroditeljsku) porodicu. Potpuna porodica sastoji se od dvoje supružnika i njihove rođene ili usvojene djece i i dalje je pedagoški ideal (Zagorac, 2015). Međutim, danas je primjetno uvećanje broja jednoroditeljskih porodica u kojima jedan od roditelja iz različitih razloga izlazi iz porodičnog okvira, dok drugi mora reorganizovati porodični život i sam izvršavati mnogobrojne zadatke (Brkić i Jovović, 2016).

U Crnoj Gori, po posljednjem popisu Monstat-a ima 24.424 porodica u kojima djecu odgaja samo majka i 5.105 porodica u kojima djecu odgaja samo otac, što ukupno čini oko 30 000 porodica sa samohranim roditeljima (prema Bleništa, Duraku i Buzuku, 2017). Jednoroditeljsku porodicu, kao i samohrano roditeljstvo-teško je definisati. Iz tog razloga kroz literaturu nailazimo na veoma različita mišljenja kada je u pitanju objašnjavanje ovih pojmova.

Arsić, Reljanović i Petrović (2015) navode da se pojam samohranog roditeljstva i pojam jednoroditeljske porodice često odnose na isto, međutim, ističu da ih ne možemo potpuno izjednačiti, prije svega, jer se radi o odrednicama različitih fenomena-roditeljstva i porodice, ali da je ipak u najvećem broju slučajeva lice koje je samohrano istovremeno i član jednoroditeljske porodice. Pojam samohranog roditeljstva, po mišljenju prethodno navedenih autora, predstavlja roditelja koji je u porodičnom okviru sam sa svojom djecom, a pojam jednoroditeljske porodice označava porodicu koju čine samohrani roditelj i njegovo dijete/djeca. Sama riječ „samohran“ može se shvatiti kao: sam, prepušten sam sebi, usamljen, nevjenčan ili izvan stalne veze... (Brkić i Jovović, 2016). Sa druge strane, Zagorac (2015) navodi da pojam jednoroditeljska porodica ima brojne sinonime, kao što su: nepotpuna ili nekompletna porodica, napuštena, razorena, dok su za analiziranje ovog pojma usko vezane i sledeće sintagme: samohrani roditelj, roditelj samac, jedan roditelj i slično. Samohrano roditeljstvo može nastati kao rezultat ličnog opredijeljenja majke za takav način porodičnog života, ili, u zavisnosti od uzroka, takvo postati kasnije (Fišer, Marković, Ogresta i Radat, 2007). Uzroci nastanka samohranog roditeljstva, prema Brkić i Jovović (2016), jesu: smrt jednog roditelja; razvod braka; napuštanje porodice od strane jednog od roditelja; izvanbračno rođenje; dugotrajno odsustvo jednog roditelja zbog bolesti, posla ili izdržavanja zatvorske kazne.

Različite nedoumice i neslaganja autora prisutna su i u polju svrstavanja razvedenih roditelja u samohrana lica. Prema Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021), samohrano lice jeste roditelj

koji je razveden ili je drugi roditelj umro ili je nepoznat, a izdržava dijete, odnosno vrši produženo roditeljsko pravo, u skladu sa zakonom, do zasnivanja bračne ili vanbračne zajednice. Sa druge strane, Blagojević - Hjuson i Milinović (2012) smatraju da razvedenog roditelja koji živi sam sa svojim djetetom/djecom ne možemo odmah svrstati u kategoriju samohranih roditelja, jer i drugi roditelj postoji i ima svoja prava i obaveze koja se tiču roditeljske uloge, međutim, takođe ističu da iako postoji zakonom utemeljena obaveza drugog roditelja prema djetetu, stvarnost je često drugačija. Ministarstvo rada i socijalnog staranja (2015) navodi da samohranost ne mora nastati samim razvodom i da dužnosti roditelja prema djeci ne prestaju razvodom braka.

Mišljenja smo da pojmovi jednoroditeljske porodice i samohranog roditeljstva nijesu sinonimi, ali su usko povezani i podložni zajedničkom razumijevanju i analiziranju. Smatramo da odluka o tome da li razvedeni roditelji spadaju u samohrane roditelje zavisi od više faktora, među kojima je i shvatanje same riječi „samohran“, u čijoj je osnovi „sam“, što nas upućuje na to da je roditelj koji je u porodičnom domu sam sa svojim djetetom na neki način ipak samohran, bez obzira na to da li drugi roditelj izvršava svoju obavezu povodom idržavanja djeteta, jer je većina svakodnevnih porodičnih situacija, problema i izazova „na leđima“ roditelja koji živi sa djetetom.

Sa druge strane, smatramo da postoji određeni broj slučajeva gdje je drugi roditelj u tolikoj mjeri uključen u cjelokupan život djeteta da roditelja sa kojim dijete živi teško možemo okarakterisati kao samohranog. Međutim, primjeri iz svakodnevnog života nam pokazuju da je takvih slučajeva manje nego onih gdje je veći dio roditeljskog tereta pripao roditelju koji živi sa djetetom, zbog čega ćemo, u narednom tekstu, razvod braka analizirati kao uzrok samohranog roditeljstva.

3.1 Uzroci nastanka samohranog roditeljstva

Složenost i specifičnost svakog pojedinačnog uzroka koji dovodi do samohranog roditeljstva u velikoj mjeri se odražava na porodični život i, nezavisno od toga koji je uzrok u pitanju, izvjesno je da u ovim situacijama kompleksna uloga roditelja još postaje složenija. Roditelj koji živi sa djetetom/djecom suočava se sa brojnim izazovima koje sa sobom donosi život u jednoroditeljskoj porodici i teži ka suzbijanju negativnih pojedinosti koje ovi uzroci donose. U nastavku teksta ćemo analizirati uzroke nastanka samohranog roditeljstva kako bismo imali što jasniju sliku njihovog uticaja na samohrane roditelje i njihovu djecu.

Smrt roditelja za svakog čovjeka je, bez obzira da li se radi o djetetu ili odraslom, stresan i bolan događaj koji može u velikoj mjeri uticati na dalji život i promišljanje o istom. Sama situacija složenija je kada pojedinac bez roditelja ostane još u doba djetinjstva.

Kako Isić (2016) navodi, dječije shvatanje smrti zavisno je od uzrasta i kognitivnog razvoja djeteta. S tim u vezi, Brkić i Jovović (2016) navode da mala djeca mogu umisliti da je nešto što su rekli ili uradili uzrokovalo smrt roditelja, dok dijete uzrasta od pet do deset godina misli da se osoba koja je umrla može „vratiti“. Odrasli treba da razgovaraju sa djecom i da mu objasne da ničemu nije krivo i da ništa što je izgovorilo ili pomislilo nije uzrokovalo smrt roditelja (Isić, 2016). Ako se nemili događaj desio u ranom djetinjstvu, postoji velika mogućnost da se dijete neće ni sjećati lika izgubljenog roditelja, dok će model za identifikaciju naći u najdražem članu porodici ili ga čak izmisliti (Ilić, 2010). Roditelji i sami moraju proći kroz proces patnje i žaljenja kako bi mogli pomoći djeci da se oporave i pružiti djetetu informacije na način primjeren njegovom uzrastu (Isić, 2016). Preostali roditelj nakon smrti drugog roditelja ima uvećanu odgovornost u pogledu brige o djetetu, njegovog vaspitanja, obezbjeđivanja materijalnih uslova i obavljanja svih onih porodičnih zadataka koji su se u prošlosti dijelili na dvoje (Ilić, 2010).

Sledeći uzrok samohranog roditeljstva koji ćemo razmatrati jeste razvod braka. Razvod braka možemo nazvati jednom od najvećih životnih prekretnica, usljed koje supružnici, na inicijativu jednog ili oba, završavaju emotivnu vezu koju su u prošlosti stvorili i krunisali brakom i teže ka izgrađivanju nove vizije o budućnosti i relizaciji iste.

Prema Jugoviću (2020), tri su faze ili perioda procesa razvoda braka: predrazvodni, razvodni i postrazvodni.

Predrazvodni period je faza u kojoj jedan ili oba partnera razmišljaju o razvodu kao racionalnoj i mogućoj opciji (ibid.). Popović-Gavranović (2019) ističe da je ova faza izuzetno osjetljiva, jer postoji mogućnost da je jedan od partnera već napravio korak ka odvajanju i početku novog života, dok se drugi partner možda nada nastavku zajedničkog života. Ovaj period najčešće je obilježen konfliktima, svađom ili ćutanjem, međusobnim udaljavanjem parntera... (Jugović, 2020). U toku razvodnog perioda rastavljene strane žale za gubitkom potpune porodice (Ilić, 2010). Razvodni period, kako ga Jugović (2020) naziva, odražava još i: donošenje odluke o razvodu, informisanje bliskih ljudi o tome, formalno-pravni proces razvoda, stres i poteškoće izazvane ovim događajem... Kako Grozdanić (2000) navodi, svi stresovi predrazvodnog i razvodnog perioda susreću se u poslednjoj fazi procesa razvoda. Postrazvodni period, prema Jugoviću (2020), obilježava proces žaljenja, izgradnja identiteta bivše udate žene i bivšeg oženjenog muškarca, započinjanje novog odnosa sa djecom...Roditelj koji izlazi iz porodičnog okvira nakon razvoda može se osjećati izolovano i biti u strahu da će se djeca udaljiti od njega (Popović-Gavranović, 2019).

Kao što razvod ostavlja posledice na supružnike, i istoj, ili čak većoj mjeri, ostavlja „trag“ i na njihovoj djeci. Djeca u zavisnosti od uzrasta različito doživljavaju razvod roditelja i prolaze kroz faze bijesa, tuge, krivice, osjećaja napuštenosti, nadanja da će roditelji ponovo biti zajedno... (Brkić i Jovović, 2016). Grozdanić (2000) ističe da se kod djece osjećaj gubitka u slučaju razvoda itekako razlikuje od onog čiji je uzrok smrt, gdje se nakon smrti odustni roditelj najčešće veliča, a nakon razvoda omalovažava. Kao faktore koji prilikom razvoda na djecu ostavljaju naročito negativan uticaj, Jugović (2020) izdvaja: izlaganje djece fizičkom nasilju između roditelja ili dugotrajnim verbalnim sukobima, manipulisanje djecom, traženje od djece da biraju strane, itd. Kada je u pitanju uticaj razvoda na školsko postignuće djece, on zavisi od kvaliteta odnosa roditelja prije razvoda braka, kao i od toga na koji je način dijete doživjelo i prihvatilo ovaj događaj (Stanišić i Gutvajn, 2010). Razvod roditelja može uticati na sve segmente života djece, narušiti stabilnost u razvoju i odraziti se na njihovu socijalnu, obrzazovnu i psihičku prilagođenost (Jugović, 2020).

Maleš (1995) naglašava da je prilagođavanje proces koji iziskuje vrijeme, a koliko vremena će biti neophodno roditeljima i djeci da prihvate razvod i prilagode se novonastaloj situaciji najviše zavisi od same ličnosti i međusobne podrške.

Postoje i situacije kada budući otac, nakon zasnivanja braka, shvati da je za tu ulogu još uvijek nespreman ili nezreo, pa iz tog ili nekog drugog razloga ostavlja partnerku da o zajedničkom djetetu brine sama, dok su, isto tako, prisutni su i slučajevi gdje očevi samostalno brinu o djetetu jer je žena napustila porodicu (Brkić i Jovović, 2016). Navodeći ove specifične situacije govorimo o napuštanju porodice kao uzroku nastanka samohranog roditeljstva.

Vanbračno rođenje djeteta često je bilo kompleksno, delikatno i izazovno, naročito u prošlosti, u onim područjima koja su sklona predrasudama i stigmatizaciji i roditelja i djeteta (Ilić, 2010).

Vanbračno dijete je u osnovi dijete čiji roditelji nijesu bili u braku u vrijeme njegovog začeća (SOS Dječija sela, 2016). Ilić (2010) razlikuje dva oblika vanbračnih zajednica: trajnu (roditelji djeteta žive u istoj porodici, ali nijesu vjenčani) i privremenu vanbračnu zajednicu (koja traje određeni period, a nakon nje se stupa u novi odnos). Roditelji koji su dijete začeli u privremenoj vanbračnoj zajednici, a nemaju podršku partnera, imaju posebno težak zadatak jer roditeljsku ulogu od početka ostvaruju samostalno. (SOS Dječija sela, 2016).

Još jedan od uzroka nastanka samohranog roditeljstva jeste situacija kada je roditelj nepoznat. U savremenom društvu se žene često odlučuju na samostalno roditeljstvo, što ne znači da ulozi roditelja pristupaju manje ozbiljno od bilo koje druge majke koja je zasnovala brak (Brkić i Jovović, 2016). Ovdje svrstavamo samohrane majke po izboru, gdje je osnovna razlika između

samohranih majki koje su to postale usled različitih životnih okolnosti i između ovog tipa samohranih roditelja u tome što je, u ovom slučaju, samohrano roditeljstvo nastalo ličnim odabirom (Opsenica-Kostić, 2017).

Brkić i Jovović (2016) navode da se pored prethodno navedenih i objašnjenih uzroka nastanka samohranog roditeljstva, u novije vrijeme u iste ubraja i dugotrajno odsustvo jednog roditelja zbog posla, bolesti, liječenja ili izdržavanja zatvorske kazne.

Bez obzira na to koji je uzrok doveo do samohranog roditeljstva, nijedan od njih ne podrazumijeva da je porodični život u takvim okolnostima nekvalitetan. Funkcionalnost same porodice, bilo da je u pitanju potpuna ili nepotpuna, u najvećoj mjeri zavisi od toga kakvi međusobni odnosi i atmosfera u njoj vladaju, međutim, ne može se osporiti da je roditeljski pritisak koji je na samohranom roditelju izuzetno veći od onog koji, u potpunim porodicama, dijele oba partnera.

3.2 Stavovi društva prema samohranom roditeljstvu

Struktura porodice je obilježje koje daje mogućnosti za stvaranje stereotipa i predrasuda, nerijetko i za etiketiranje, a upravo se nerazumijevanje okoline i iskazivanje negativnih stavova svrstavaju među najveće teškoće samohranog roditeljstva (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010).

Kada je u pitanju odnos zajednice prema samohranim roditeljima kao veliki problem ove grupacije ističe se i zaposlenje, jer se poslodavci teško odlučuju da ih radno angažuju iz razloga što unaprijed imaju izgrađen stav o njihovoj prezauzetosti i teškom usklađivanju radne i roditeljske uloge (Fišer, Marković, Ogresta i Radat, 2007). (Ne)shvaćenost od strane okoline ne utiče samo na ponašanje drugih osoba u društvu prema samohranim roditeljima, nego i na sposobnost roditelja da se izbore sa svakodnevnim izazovima samohranog roditeljstva, kao i na njihovo mišljenje o sebi (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). Međutim, kako ističe Hughson (2015), postoji i sasvim suprotan, pozitivan odnos okoline prema samohranom roditeljstvu koji se manifestuje kroz divljenje za ono što ovi roditelji postižu.

Halmi (1998) je, proučavajući oblike marginalizacije samohranih roditelja, došao do zaključka da su stavovi okoline najpovoljniji prema samohranim roditeljima koji su to postali smrću partnera, zatim prema razvedenim roditeljima, a najnegativnije mišljenje okoline je prema vanbračnom rađanju. Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) u svom istraživanju posvećenom stavovima prema samohranom roditeljstvu zaključuju da je jedna od češćih predrasuda koju sredina izražava prema

samohranim očevima vezana za nepovjerenje u njihove roditeljske sposobnosti, a dolaze i do sličnih rezultata kao i Halmi (1998), reakcije okoline negativnije su u odnosu na razvedene i nevjenčane majke. Međutim, Stanković (2019) ističe da se uporedo sa velikim promjenama u društvu promijenilo i gledanje na važnost braka, pa su se samim tim i stavovi prema vanbračnom rađanju promijenili nabolje.

U savremenom svijetu, pored toliko izazova i specifičnosti koje sa sobom nosi život samohranih roditelja i njihove djece, ne bi trebalo biti prostora za osudu, etiketiranje i predrasude od strane okoline. Nasuprot tome, pažnju treba usmjeriti ne na osuđivanje i stigmatizaciju, već na podršku i ohrabrenje samohranih lica kako bi i oni sami imali vjeru u sebe i u svoje roditeljske sposobnosti.

3.3 Samohrano majčinstvo

Majčinstvo je jedinstven doživljaj, specifičan i drugačiji za svaku majku ponaosob-temelj je ličnog ostvarenja i sreće, ali istovremeno i izvor straha i neizvjesnosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Biti u ulozi majke nije jednostavno čak ni u potpunim porodicama, a posebno u porodicama samohranih majki, gdje su trud, rad i požrtvovanje majke od presudnog značaja za dobrobit djece.

Samohrane majke se različito definišu: kao društvena prijetnja ili društveni problem, kao životni stil, čak i kao bjestvo do partijarhata (Tomanović, Ljubičić i Stanojević, 2014). Razlikujemo samohrane majke koje su svojevolljno odabrale da budu to i samohrane majke koje nijesu imale u planu takav način života. Među samohranim majkama je izvjestan i procenat onih koje to postaju i metodom heterologne inseminacije (postupak oplodnje od strane nepoznatog donora) (Novakov, 2015). Takve majke žele da budu samostalni roditelji i samohrano roditeljstvo predstavlja stvar njihovog ličnog izbora (Opsenica-Kostić, Todorović i Janković, 2017). Samohrane majke su kategorija koja preovladava među samohranim roditeljima, a Hughson (2015) kao razloge zbog kojih su samohrane majke brojnije od samohranih očeva vidi patrijarhalne stereotipe po kojima je „logično“ da djeca ostanu sa majkom, kao i očekivanja od muškarca da obezbijedi prihode, a ne da vaspitava i njeguje.

Međutim, čak i onda kada samohrane majke svoju roditeljsku ulogu obavljaju najbolje moguće, društvo ih često osuđuje za probleme koje one ne mogu kontrolisati, jer je stav patrijarhalnog društva da majka mora biti savršena (Porter, 2010; prema Sekulić, 2014). Kako Subotić, Šogorić i Vuletić (2018) ističu, razumijevanje koje društvo pokazuje kada su u pitanju samohrane majke češće se svodi na puko sažaljenje, što dovodi do osjećaja manje vrijednosti ovih roditelja. Prisutna

je i razlika u stavovima društva o samohranom majčinstvu prema uzrocima koji su doveli do samohranog roditeljstva. Tako se razvedene majke često posmatraju kao neuspješne u segmentima bračnog i porodičnog života, a nevjenčane majke kao devijantne osobe koje teško ispunjavaju zahtjeve roditeljstva (Ganong i Coleman, 1995; prema Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). Za razliku od ovih stavova, Miljević-Ridički i Pavin-Ivanec (2008) ističu da je stav prema samohranim majkama udovicama mnogo povoljniji. Za crnogorsko društvo karakteristični su različiti stavovi o samohranom majčinstvu, s jedne, i samohranom očinstvu, s druge strane-otac koji je prilikom razvoda ili smrti ostao bez supruge posmatra se kao heroj, dok se žena koja se razvela ili rodila dijete van braka osuđuje (Ipsos Strategic Marketing, 2012).

Pored stigmatizacije od strane okoline, negativni uticaji odsustva oca na dijete takođe su ono što opterećuje samohrane majke. Istraživanja pokazuju da su razlike između dječaka koji odrastaju sa očevima i dječaka koji odrastaju bez očeva najočiglednije u predadolescentskom periodu. Primjera radi, dječaci čiji su roditelji odsutni od perioda prije njihove pete godine pasivniji su i sa manje takmičarskog duha (McLanahan i Sandefur, 1994; prema Anđelković, Zlatanović, Vidanović i Stojiljković, 2009). Kada su u pitanju djevojčice, usled svih izazova sa kojima se svakodnevno suočavaju samohrane majke, one često preuzimaju veliki dio odgovornosti kada su u pitanju kućni poslovi ili neki drugi zadaci vezani za domaćinstvo, koji ih mogu remetiti u ispunjavanju školskih obaveza (Maleš, 1995). Uočena je i slabija socijalna prilagođenost, problemi u ponašanju i lošije ocjene iz vladanja kod djece koja žive samo sa majkom (Garfinkel i McLanahan, 1986; prema Čudina-Obradović i Obradović, 1995).

Teže dolaženje do radnog mjesta je još jedna od teškoća koja prati samohrano majčinstvo. Uz ovaj tip roditeljstva često se vezuje i pojava tzv. feminizacije siromaštva, jer su žene u većem riziku od muškaraca da postanu siromašne-teže nalaze posao, njihovi poslovi su često manje plaćeni od poslova koje rade muškarci (Basanić-Čuš i Šogorić, 2018). Takođe, majke se susreću sa problemom alimentacije, gdje ona često biva neredovna ili izostala od strane drugog roditelja (Blagojević-Hjuron i Milinović, 2012).

Samohrane majke su češće manje zadovoljne životom u odnosu na one majke koje žive u dvoroditeljskim porodicama, na šta značajno utiču ekonomske teškoće sa kojima se suočavaju, nezaposlenost i nerazumijevanje poslodavaca, kao i odsustvo podrške okoline (Miljević-Ridički i Pavin-Ivanec, 2008).

3.4 Samohrano očinstvo

Samohrano očinstvo segment je o kome imamo nešto manje za reći u odnosu na samohrano majčinstvo, ne iz razloga manje važnosti za analizu i razmatranje, već zbog toga što postoji veoma mali broj autora koji su se bavili ovom tematikom.

Autoritet, sigurnost, strogoća-imenice su koje smo u prošlosti najčešće vezivali za figuru oca (Jovović i Širanović, 2022). Ne možemo reći da su te odrednice ove figure iščezle, međutim, u današnjem društvu savremeni otac sve više pokazuje i svoju drugu stranu pomoću nježnosti, pažnje i ljubavi koju pruža svojoj djeci. Simbioza svih ovih pojedinosti neophodna je, pogotovo u slučaju specifičnih porodičnih formi, kao što je samohrano očinstvo. Kako Fišer, Marković, Ogresta i Radat (2007) navode, samohrani očevi predstavljaju društvenu grupu koja je vrlo zanemarena. Češće se govori samohranim majkama nego o samohranim očevima, a mnoga istraživanja i programi podrške usmjerena su isključivo na samohrane majke (Zagorac, 2015). Iz tog razloga se može zaključiti da su samohrani očevi neprimjetni i zapostavljeni u poređenju sa samohranim majkama (Fišer, Marković, Ogresta i Radat, 2007). Međutim, kako Maleš (1995) ističe, zajednica često pokazuje mnogo veću naklonost za razvedenog oca koji preuzima brigu o djetetu, nego za takvu majku. Jedan od razloga za simpatije na koje samohrani otac nailazi od strane društva može biti to što se od očeva ne očekuje preuzimanje brige o djetetu, ta situacija okolini nije uobičajena (Hughson, 2015). Očevi koji se nađu u situaciji gdje moraju sami brinuti o djetetu ličnim primjerom pokazuju da približno ili čak jednako dobro mogu raditi sve što rade majke, da su sposobni sami brinuti o djetetu i da su osjetljivi na dječije potrebe (Warin, 2018; prema Miljević-Ridički, 2022).

Međutim, izvjesne su i određene teškoće sa kojima se suočavaju samohrani očevi. Izazovi samohranog očinstva, između ostalog, ogledaju se u činjenici da je teško zamijeniti i nadomjestiti bezuslovnu majčinsku ljubav, a pored toga, prezaposlenost oca može predstavljati problem i dovesti do zanemarivanja djece i njihovog osjećaja usamljenosti (Ilić, 2010).

4. UTICAJ SAMOHRANOG RODITELJSTVA NA RAZVOJ DJETETA

Snaga uspješne porodice, kako navode Kember i Striter (2006), nije u tome da li je u njoj prisutan jedan ili dva roditelja, već u tome na koji način i u kojoj mjeri je roditelj usmjeren na dijete, što, bez sumnje, znači da samohrani roditelj dijete može izvesti na pravi put i obezbijediti mu optimalan razvoj. Snažna uvjerenja u to da samohrano roditeljstvo nužno ima negativne posljedice po razvoj djeteta mogla bi označavati marginalizaciju djece i a priori osuđivanje na neuspjeh (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). Od strukture i forme porodice mnogo je važnija porodična atmosfera (Popović-Gavranović, 2019). Macanović (2021) ističe da su porodice sa očuvanom strukturom ali narušenim porodičnim odnosima rizičnije po razvoj djeteta, nego porodice samohranih roditelja.

Međutim, iako jednoroditeljska porodica nužno ne predstavlja nepovoljno okruženje za dijete, možemo reći da odsustvo jednog roditelja iz porodičnog okvira ipak predstavlja određenu prijetnju za funkcionisanje djeteta. Odsutnost jednog roditelja može imati negativan efekat na razvoj pojedinca, djelujući na intelektualne sposobnosti djeteta, njegovu prilagođenost, emocionalnu stabilnost i adekvatno funkcionisanje u društvenoj zajednici (Jakšić, 2003). Uticaj ovakve porodične strukture zavisi i od uzrasta djeteta. Anđelković, Zlatanović, Vidanović i Stojiljković (2009) navode da je opasnost veća što je dijete mlađe jer ono nije dostiglo stepen kognitivnog razvoja koji bi mu omogućio da pravilno razumije smrt, razvod ili napuštanje. Kao podrška samohranim roditeljima ističu se institucije predškolskog vaspitanja i obrazovanja koje mogu predstavljati veliku podršku za mlađu djecu iz osjetljivih grupa i podsticati njihov razvoj (Stanković, 2014). U periodu adolescencije rizik odrastanja sa jednim roditeljem dodatno je povećan, jer je to faza odrastanja djeteta u kojoj svi osjećaji i doživljaji u životu osobe mogu biti prenaplašeni (Jakšić, 2003).

Kada je u pitanju sama ličnost roditelja, Miljević-Ridički i Pavin-Ivanec (2008) ističu da se na kvalitet roditeljstva, pa i na razvoj djeteta, može reflektovati i slabija prilagođenost i manje zadovoljstvo životom samohranog roditelja u odnosu na roditelja koji živi u strukturno potpunoj porodici. Na učinkovitost samohranih roditelja utiče i strah koji imaju po pitanju negativnih emocionalnih i ponašajnih posledica po dijete koje mogu biti uzrokovane nedostatkom drugog roditelja (Bleništa, Duraku i Buzuku, 2017). Takođe, ako roditelj mora raditi više poslova kako bi obezbijedio prihod koji je potreban za život porodice, zasigurno će imati manje vremena da se posveti brizi za razvoj svog djeteta (Vasiljević-Prodanović i Kovačević, 2020).

Porodica u kojoj su prisutna oba roditelja, u kojoj vlada međusobna usredsređenost članova jednih na druge, topla atmosfera, kontinuirana pažnja i ljubav, zasigurno je najpovoljnije okruženje za razvoj svakog pojedinca do sopstvenog maksimuma. Međutim, ne možemo osporiti da je takav razvoj moguć i u slučajevima kada je u porodičnom okrilju prisutan samo jedan roditelj koji ne može zamijeniti drugog roditelja, ali može dati sve od sebe da se nepotpunost porodice u što manjoj mjeri odrazi na dijete.

4.1 Povezanost samohranog roditeljstva i uspjeha djeteta u školi

Pod školskim uspjehom se podrazumijeva uspješan razvoj ključnih životnih vještina, ovladavanje školskim sadržajem i prilagođavanje učenika školskom okruženju (Zloković, 1998, prema Delić, Bakić i Bakić, 2017). Macanović (2021) ističe da treba uzeti u obzir da postoji veliki broj faktora koji doprinose školskom ne(uspjehu), a djeluju na različitim nivoima (individualnom, porodičnom, vršnjačkom, školskom nivou i nivou zajednice). Za ostvarivanje školskog uspjeha djece od izuzetnog značaja je roditeljsko angažovanje koje uključuje kognitivnu stimulaciju, uključenost u školske aktivnosti djeteta, nadgledanje i praćenje djetetovog rada, kao i formiranje zdravih navika (Delić, Bakić i Bakić, 2017).

Porodica je još uvijek jedan od ključnih činilaca školskog postignuća učenika, a posledice uticaja strukturno nepotpune porodice na školski uspjeh djeteta zavise od uzroka nepotpunosti porodice, figure roditelja i djetetovog ličnog doživljaja porodične situacije (Stanišić i Gutvajn, 2010). Dobra strana školovanja djeteta koje odrasta sa samohranom majkom jeste to što ono može imati visoke obavezne ciljeve, kako bi majci olakšalo teškoće koje donosi samohrano roditeljstvo (Stanišić i Gutvajn, 2010). Kada je u pitanju samohrani otac, njegov „zaigrani“ pristup pozitivno djeluje na djetetovo školsko postignuće i razvoj kreativnosti (Brayfield, 1995; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Međutim, kako navode Delić, Bakić i Bakić (2017), ono što je problematična strana kada je u pitanju uticaj samohranog roditeljstva na djetetov školski uspjeh, jeste to što će samohrani roditelj usled prezaposenosti, i u kući i van nje, raspolagati objektivno smanjenim mogućnostima za uključenost u djetetov školski život. Takođe, odrastanje djeteta u strukturno nepotpunoj porodici nosi veću vjerovatnoću da će dijete odrastati u lošijim materijalnim uslovima, što se može odraziti i na školski postignuće (Hughson, 2015).

Kada je u pitanju podrška porodici u ovom domenu, škola jeste najuticajniji društveni činilac koji može pomoći u prevenciji i prevazilaženju školskog neuspjeha svih učenika, a naročito onih iz

strukturno nepotpunih porodica (Stanišić i Gutvajn, 2010). Nedovoljnu roditeljsku uključenost mogu nadoknaditi vršnjaci i svi drugi učesnici vaspitno – obrazovnog procesa (Delić, Bakić i Bakić, 2017). Prije svega, od školskog pedagoga i psihologa očekuje se da poznaju porodične prilike djece i da prate njihovo ukupno ponašanje u školi, pa samim tim i školsko postignuće, i da pravovremeno reaguju u slučaju krupnijih promjena u rezultatima djece (Stanišić i Gutvajn, 2010).

4.2 Negativne strane samohranog roditeljstva

S obzirom na to da smo kroz cjelokupan prethodni tekst „provlačili“ loše pojedinosti koje se vezuju za samohrano roditeljstvo, u nastavku ćemo ih samo kratko navesti i objasniti.

Bez obzira na uzroke koji su doveli do njegovog nastanka, samohrano roditeljstvo sa sobom nosi veliki broj problema i specifičnosti (Fišer, Marković, Ogresta i Radat, 2007). Podizanje i vaspitavanje djece od strane samo jednog roditelja iziskuje ogroman rad i trud, pri čemu samohranom roditelju može postati veoma naporno nositi se sa odgovornošću i pritiskom, kako fizički, tako i psihički (Altalib, Abusulayman i Altalib, 2018). Negativna strana uloge samohranog roditelja svakako je stres. Biti samohrani roditelj je najčešće stresno i izuzetno teško-roditelj se pita da li će ikada ponovo biti rasterećen i opušten (SOS Dječija sela, 2016). Samohrani roditelj je u konstantnoj zabrinutosti da li će pravilno vaspitati dijete i kakva će biti njegova budućnost (Bleništa, Duraku i Buzuku, 2017). Čak i kada se izbori sa svim problemima i nedoumicama vezanim za dijete, samohranom roditelju se može javiti osjećaj usamljenosti i prepuštenosti samom sebi (Altalib, Abusulayman i Altalib, 2018).

Samohrani roditelji suočavaju se sa izazovima i preprekama u svim segmentima svog života.

Teškoće samohranih roditelja odnose se i na: društveni život (održavanje kontakata sa starim prijateljima i sticanje novih, stigmatizacija od strane društvene zajednice);poslovni život (diskriminacija kada je u pitanju zaposlenje, slabije plaćeni poslovi);porodični život (nerazumijevanje i odsustvo podrške od strane šire porodice, predrasude prema osobama koje su razvedene ili su rodile djecu izvan braka);ljubavni život (pronalazak novog partnera) (SOS Dječija sela, 2016).

4.3 Pozitivne strane samohranog roditeljstva

Samohrano roditeljstvo odlikuje se i određenim povoljnim specifičnostima, a da li će ih roditelji prepoznati i cijeliti zavisi od njihove ličnosti i sopstvenog stava o samohranom roditeljstvu i o sebi kao nosiocu jedne porodične strukture.

Popović-Gavranović (2019) ističe da su mnogi samohrani roditelji zadovoljni svojim samostalnim ulogama, bez obzira na stres koji nosi status samohranog roditelja. Samohrani roditelji mogu uživati tome što mogu sami donositi odluke vezane za njihov život i život njihove djece (Bleništa, Duraku i Buzuku, 2017). Porodično vrijeme samohrani roditelji mogu planirati bez usklađivanja sa obavezama drugog roditelja, što na njih može djelovati opuštajuće (Popović-Gavranović, 2019). Takođe, kako navode Bleništa, Duraku i Buzuku (2017), samohrano roditeljstvo može uticati na jaču povezanost i veće povjerenje između roditelja i djece. Samohrani roditelji imaju više vremena za bliskost sa djecom, s obzirom na to da vrijeme koje bi posvetili partneru mogu posvetiti njima (Popović-Gavranović, 2019.) Međutim, Juul (2017) navodi drugu stranu ove prednosti-činjenicu da roditelji imaju više vremena za provođenje sa djecom, djeca mogu doživljavati i kao prednost i kao obavezu.

Za kraj ovog dijela naveli bismo nama najupečatljiviju pozitivnu stranu samohranog roditeljstva. S obzirom na to da je djetetu još od djetinjstva potrebna osoba na koju će se ugledati, samohrani roditelj mu može biti idealan uzor za istrajnost, volju i upornost, samostalan uspjeh i napredovanje (Popović-Gavranović, 2019).

5. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Mnogi autori bavili su se različitim aspektima samohranog roditeljstva, posmatrali ga iz više različitih perspektiva i donosili sopstvene zaključke koji su nam, prilikom analiziranja dostupne literature, pomogli da razumijemo pojedine segmente ovog fenomena.

Stanković (2014), u radu pod nazivom „Samohrane majke i njihova mreža podrške: Sociodemografsko istraživanje vanbračnog roditeljstva u Srbiji“, istraživala je teškoće sa kojima se suočavaju jednoroditeljske porodice, sa ciljem da sagleda podršku i pomoć koja im je potrebna, kao i učešće oca u vaspitanju djeteta. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 100 ispitanica, majki djece rođene van braka. Rezultati istraživanja su pokazali da se majke koje samostalno odgajaju djecu susreću sa brojnim teškoćama. Pokazalo se da samohrane majke utočište nalaze najčešće u okviru svojih primarnih porodica. Na pomoć oca djeteta u rješavanju problema može računati svaka peta majka, na pomoć u svakodnevnom vaspitavanju djeteta svaka deveta majka, dok trećina djece uopšte nema kontakt sa svojim očevima.

Nakon prethodno navedenog istraživanja, Delić, Bakić i Bakić (2017), u radu pod nazivom „Uticaj strukture porodice učenika osnovne škole na njihov uspjeh“, istraživali su da li i u kojoj mjeri struktura porodice učenika osnovne škole utiče na njihov uspjeh. U istraživanju je učestvovalo 100 učenika šestog i sedmog razreda osnovne škole, po devetogodišnjem konceptu školovanja. Od ukupnog broja učenika, njih 77 je imalo oba roditelja, 15 je imalo jednog roditelja, a 8 njih bilo je bez roditeljskog staranja. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da je najveći broj učenika koji su imali oba roditelja postizao odličan, vrlodobar i dobar uspjeh, u odnosu na učenike koji su imali jednog roditelja, a pogotovo u odnosu na učenike bez roditeljskog staranja.

Žganec i Hanzec (2015), u radu pod nazivom „Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima“, ispitivali su da li su agresivno i prosocijalno ponašanje, kao i psihosomatske tegobe predškolske djece povezani sa njihovim uzrastom, polom i strukturom njihove porodice. U istraživanju su učestvovale 73 udate i 72 samohrane majke djece predškolskog uzrasta, kao i vaspitačice te djece. Dobijeni rezultati su pokazali da nema statistički značajne razlike u izraženosti somatskih tegoba kod djece predškolskog uzrasta iz potpunih i jednoroditeljskih porodica, nezavisno od uzrasta i pola djeteta. Rezultati istraživanja su pokazali i da agresivno ponašanje predškolaca ne zavisi od porodične strukture, niti od uzrasta djeteta, dok su značajne razlike dobijene u odnosu na pol, upućujući na veću agresivnost dječaka. Takođe, ovim istraživanjem pokazalo se da su djeca samohranih majki procijenjena kao više prosocijalna.

O porodičnim odnosima u jednoroditeljskim porodicama pisali su i Bandalović, Kaselj i Vučica (2020), u radu pod nazivom „Odnosi između članova u jednoroditeljskim obiteljima i njihov položaj u društvu“. Ovi autori istraživali su društveni status ovih porodica, kao i da li se pojedinci koji žive u jednoroditeljskim porodicama, bilo u ulozi roditelja ili u ulozi djece, osjećaju „nepotpunim“. U istraživanju je učestvovalo 20 ispitanika, članova jednoroditeljskih porodica, od čega 10 majki i 10 – oro punoljetne djece. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da većina ispitanika smatra da je odsustvo drugog roditelja u određenoj mjeri uticalo na formiranje identiteta djece, ali i da svoju porodicu veći dio ispitanika ne smatra nepotpunom. Rezultati su, takođe, pokazali da su samohrane majke nezadovoljne svojim društvenim položajem.

Dolazimo do jednog obimnijeg istraživanja za koje je zaslužan Zhang (2019), koji je u radu pod nazivom „Are children from divorced single - parent families disadvantaged? New evidence from the China family panel studies“ („Da li su djeca iz razvedenih jednoroditeljskih porodica u zaostatku? Novi dokazi iz kineske porodične panel studije“) istraživao efekte razvoda i samohranog roditeljstva na akademski uspjeh djece. Anketirano je 14.960 domaćinstava i 57.155 članova porodice, uključujući odrasle i djecu. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da su djeca koja žive sa samohranom majkom jednako akademski uspješna kao i djeca koja žive sa oba roditelja, dok su, sa druge strane, djeca koja žive sa samohranim ocem u zaostatku kada je u pitanju akademski razvoj.

Kakvo je mišljenje okoline o samohranom roditeljstvu nastojali su da nam približe Raboteg-Šarić i Pećnik (2010), u radu pod nazivom „Stavovi prema samohranom roditeljstvu“, gdje su ispitivali odnos roditelja različitog bračnog statusa i pola prema samohranom roditeljstvu, kao i povezanost stavova sa ostalim sociodemografskim obilježjima roditelja. Uzorak je obuhvatao 384 roditelja iz dvoroditeljskih i 376 roditelja iz jednoroditeljskih porodica. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da pozitivnije stavove prema samohranom roditeljstvu imaju samohrani roditelji, žene, mlađi roditelji i roditelji boljeg materijalnog statusa.

Istraživanje koje su sprovele Miljević-Riđički i Pavin-Ivanec (2008) fokusirano je na samohrane majke i njihovu djecu. U radu pod nazivom „Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece“, ispitivano je da li postoje razlike među tipovima samohranih majki, i to u pogledu njihove životne prilagođenosti i kognitivnog nivoa njihove djece. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 42 samohrane majke (razvedene, udovice i neudate), i 42 djeteta predškolskog i školskog uzrasta. Rezultati istraživanja su pokazali da među različitim tipovima samohranih majki nema značajne razlike u njihovoj

životnoj prilagođenosti, a, osim toga, i da se kognitivni nivo i školski uspjeh njihove djece ne razlikuju s obzirom na to da li je uzrok samohranog majčinstva razvod, udovištvo ili vanbračno rađanje.

Stanišić i Gutvajn (2010), u radu pod nazivom „Nepotpunost porodice i školsko postignuće učenika“, proučavali su da li učenici koji potiču iz nepotpunih porodica imaju slabije školsko postignuće od svojih vršnjaka koji žive u potpunim porodicama. Uzorak istraživanja su činila 182 učenika sedmog i osmog razreda osnovne škole i 34 nastavnika. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da učenici koji žive u nepotpunim porodicama postižu lošiji školski uspjeh i imaju nižu prosječnu ocjenu od učenika čija je porodica strukturno potpuna.

Osim toga što se nepotpunost porodice može odraziti na školski uspjeh djece, što nam je i potvrdilo prethodno navedeno istraživanje, Anđelković, Zlatanović, Vidanović i Stojiljković (2009) u radu pod nazivom „Opšta adaptacija dece iz jednoroditeljskih porodica“, zaključili su i da djeca samohranih majki ispoljavaju više emocionalnih problema od djece koja pripadaju porodicama u kojima su prisutna oba roditelja. Ispitivano je 60 majki, od čega su polovinu sačinjavale samohrane majke, a drugu polovinu majke iz dvoroditeljskih porodica.

Međutim, poređenjem djece iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih porodica po nivou ispoljavanju agresivnosti ne dolazi se do sličnih rezultata. To nam pokazuje zaključak do kojeg su došli Vidanović i Anđelković (2009), u radu pod nazivom „Agresivnost, sklonost ka rizičnom ponašanju i struktura porodice adolescenata“. Ovi autori istraživali su da li postoje razlike u nivou agresivnosti između adolescenata iz strukturno potpunih i nepotpunih porodica. Uzorak je sačinjavalo 80 ispitanika uzrasta od 14 do 16 godina. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da se adolescenti iz potpunih i nepotpunih porodica ne razlikuju po stepenu ispoljavanja agresivnosti.

II ISTRAŽIVAČKI DIO RADA

1. METODOLOGIJA RADA

1.1 Predmet istraživanja

Predmet našeg istraživanja biće orijentisan ka pronalaženju onih specifičnosti koje se vezuju za samohrano roditeljstvo kada je u pitanju vaspitanje djece osnovnoškolskog uzrasta (prvi ciklus).

1.2 Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog istraživanja jeste ispitati na koji način roditelji u „nepotpunim“ porodicama (samohrani roditelji) obavljaju svoje obaveze, na kakve izazove nailaze u aktuelnom društvenom kontekstu prilikom odgajanja svoje djece koja pohađaju osnovnu školu (prvi ciklus).

Definisani su i sledeći zadaci ovog istraživanja:

- Ispitati koji vaspitni stil najčešće primjenjuju samohrani roditelji (autoritaran, autoritativan, permisivan ili indiferentan vaspitni stil);
- Ispitati da li djeca samohranih roditelja pokazuju slabiji uspjeh u školi od njihovih vršnjaka koji žive u tipičnim „potpunim“ porodicama;
- Ispitati da li djeca samohranih roditelja pokazuju slabije socijalne i komunikacijske vještine od njihovih vršnjaka iz „potpunih“ porodica“;
- Ispitati kakav je odnos nastavnika i saradnika prema samohranim roditeljima;
- Ispitati da li postoje razlike u načinu planiranja slobodnog vremena sa djecom između samohranih roditelja i onih koji žive u tipičnim „potpunim“ porodicama.

1.3 Hipoteze istraživanja

U skladu sa ciljem i zadacima istraživanja, postavili smo i istraživačke hipoteze.

Glavna hipoteza: Pretpostavlja se da samohrani roditelji nailaze na brojne izazove u aktuelnom društvenom kontekstu i da zbog toga češće imaju probleme tokom odgajanja svoje djece koja pohađaju osnovnu školu (prvi ciklus).

Sporedne hipoteze:

- Pretpostavlja se da samohrani roditelji, čija djeca pohađaju prvi ciklus osnovne škole najčešće primjenjuju permisivan ili indiferentan vaspitni stil.
- Pretpostavlja se da djeca iz „nepotpunih“ porodica pokazuju slabiji uspjeh u školi od njihovih vršnjaka iz „potpunih“ porodica.
- Pretpostavlja se da djeca samohranih roditelja pokazuju slabije socijalne i komunikacijske vještine od njihovih vršnjaka iz „potpunih“ porodica.
- Pretpostavlja se da samohrani roditelji ne nailaze uvijek na podršku i razumijevanje od strane nastavnika i stručnih saradnika u školi, koju pohađaju njihova djeca.
- Pretpostavlja se da samohrani roditelji ne provode dovoljno kvalitetno osmišljenog slobodnog vremena sa djecom (razgovor o događajima iz svakodnevnog života, o školskim problemima, odlasci u šetnju, na izlete...).

1.4 Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Prilikom istraživanja koristili smo metodu teorijske analize i deskriptivnu metodu.

Metoda teorijske analize primijenjena je prilikom stvaranja teorijske osnove istraživanja, s ciljem da se rasvijetli problem istraživanja i definišu osnovni pojmovi. Teorijski smo analizirali dostupnu literaturu koja je vezana za problem našeg istraživanja.

Deskriptivnom metodom ispituju se pojave u razvoju i obrazovanju, tačnije, trenutno stanje bez obzira na uzroke. Takođe, ne odnosi se samo na opisivanje, prikupljanje i sređivanje podataka, već obuhvata i upoređivanje, vrednovanje i interpretaciju istih. U analizi i elaboraciji rezultata primijenili smo kvalitativno – kvantitativne metodološke postupke.

Istraživačke tehnike koje smo koristili prilikom ovog istraživanja su anketiranje i intervjuisanje, a istraživački instrumenti - upitnici i protokoli intervjua.

1.5 Uzorak

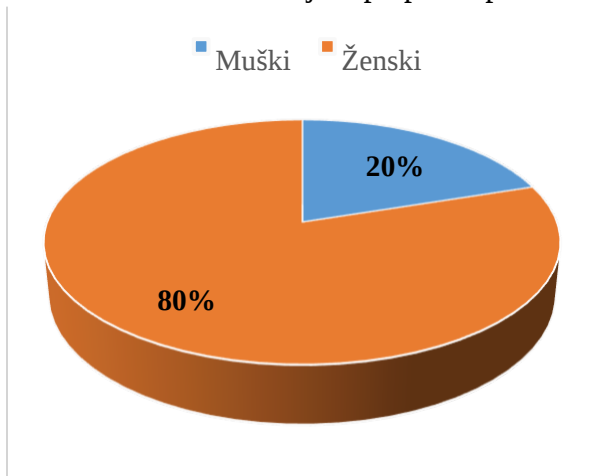
Istraživanje je sprovedeno na teritorije opštine Nikšić, na uzorku od 30 samohranih roditelja i 30 roditelja koji žive u „potpunoj” porodici, a čija djeca pohađaju neku od 3 različite osnovne škole (JU OŠ „Braća Ribar“, JU OŠ „Jagoš Kontić“ i JU OŠ „Luka Simonović“). Takođe, u uzorak istraživanja ulazi i 30 učitelja, kao i pedagozi/psiholozi, iz istih nikšićkih škola.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

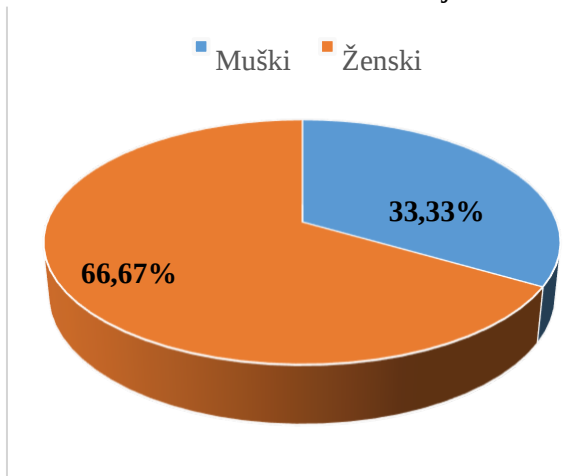
2.1 Rezultati istraživanja dobijeni anketiranjem roditelja

- *Struktura ispitanika u odnosu na pol*

Grafikon br. 1: Roditelji iz potpunih porodica

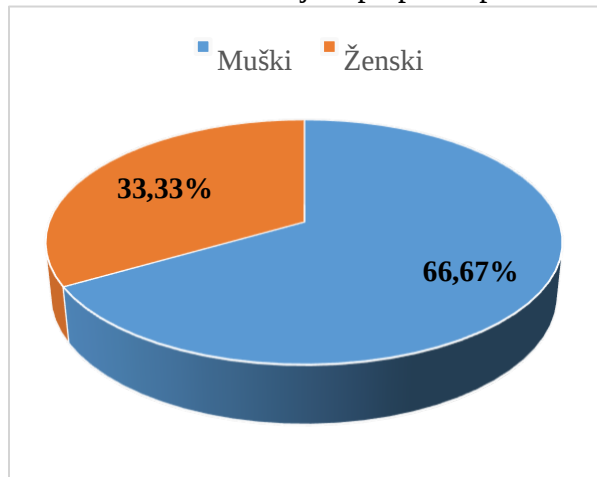

Grafikon br. 2: Samohrani roditelji

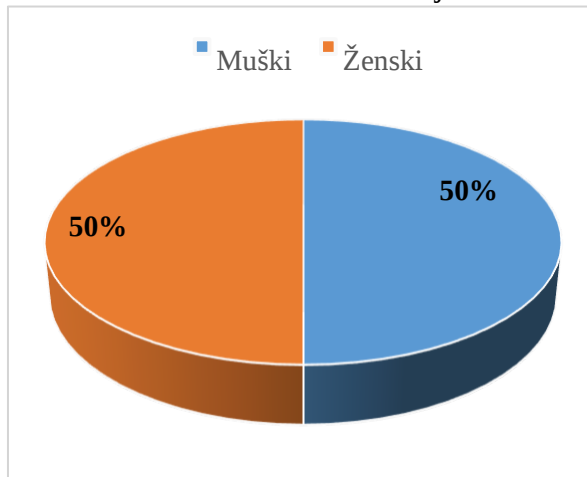

- *Pol djeteta*

Grafikon br. 3: Roditelji iz potpunih porodica

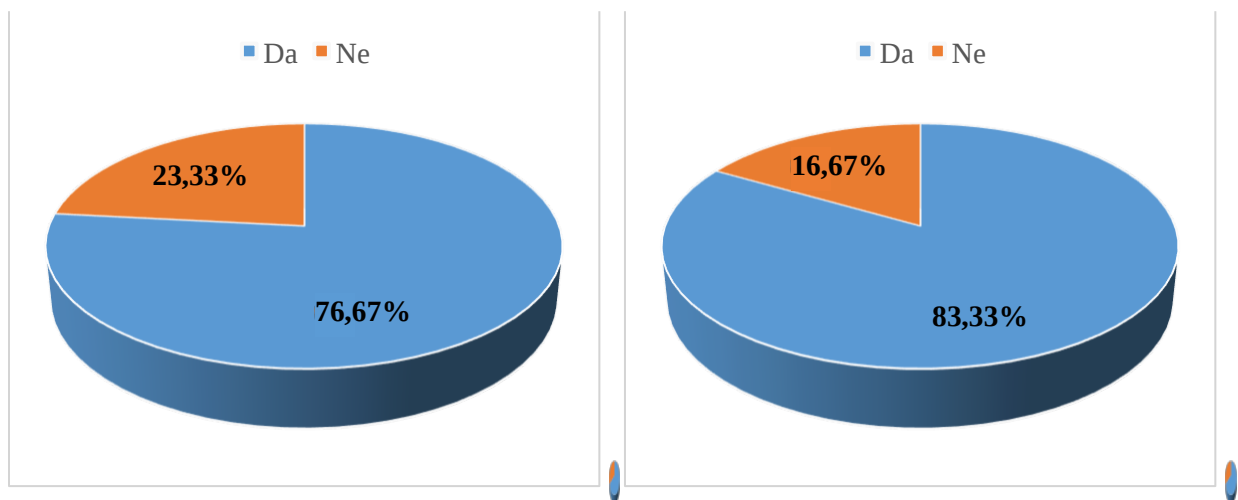
Grafikon br. 4: Samohrani roditelji

- *Zaposlenost roditelja*

Grafikon br. 5: Roditelji iz potpunih porodica

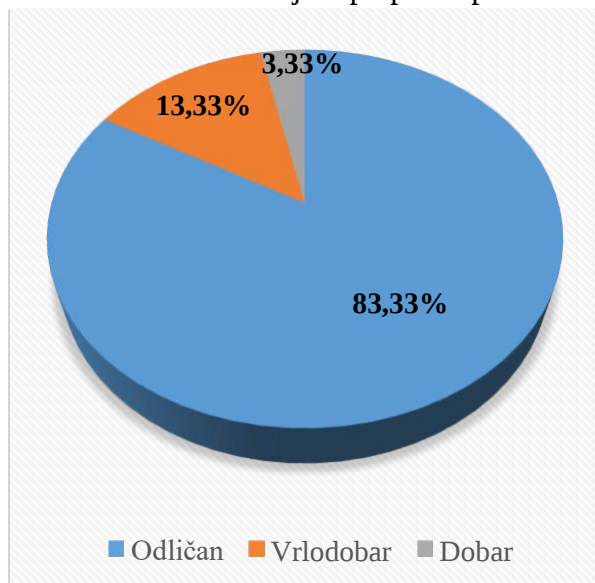
Grafikon br. 6: Samohrani roditelji

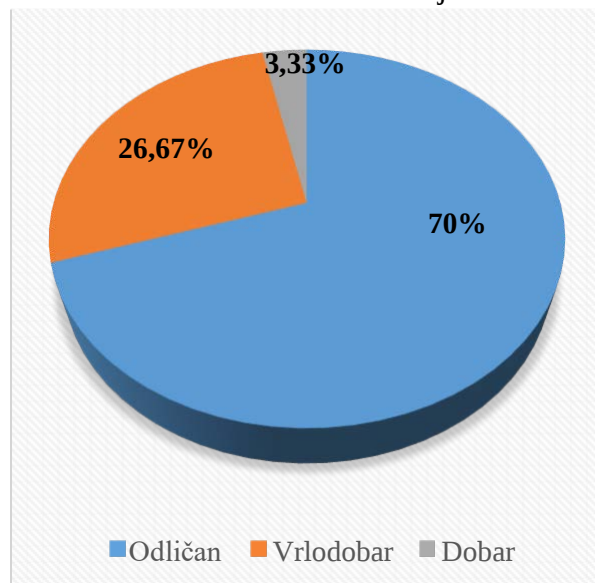
Dobijeni rezultati pokazuju da je nešto veća stopa zaposlenosti među samohranim roditeljima (83, 33%), nego među roditeljima iz strukturno potpunih porodica (76, 67%). Veći procenat zaposlenosti kod samohranih roditelja je očekivan i razumljiv, s obzirom na to da su u porodičnom domu sami sa svojom djecom i da sami sebi predstavljaju najveći oslonac.

- *Školski uspjeh učenika*

Grafikon br. 7: Roditelji iz potpunih porodica

Grafikon br. 8: Samohrani roditelji

U tabeli br. 1, prikazani su rezultati T-testa za nezavisne uzorke, dobijeni pomoću programa SPSS, statistics 25 verzija.

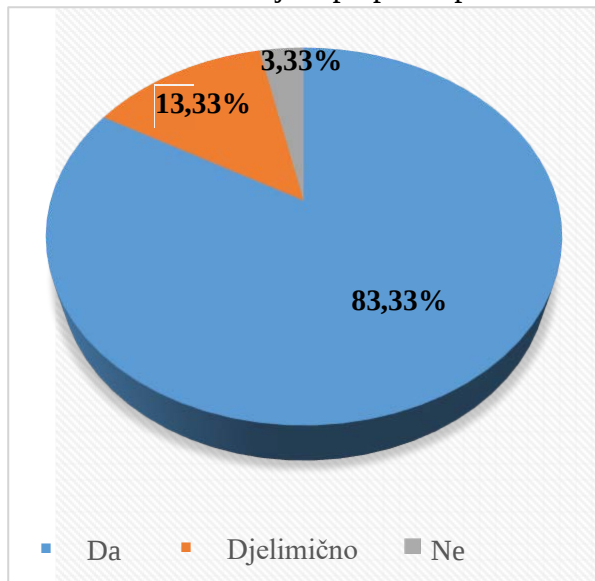
Varijabla	Mean P	Mean S	t-test	df	sig
-----------	--------	--------	--------	----	-----

Školski uspjeh	4,80	4,67	1,00	58	0,32
-------------------	------	------	------	----	------

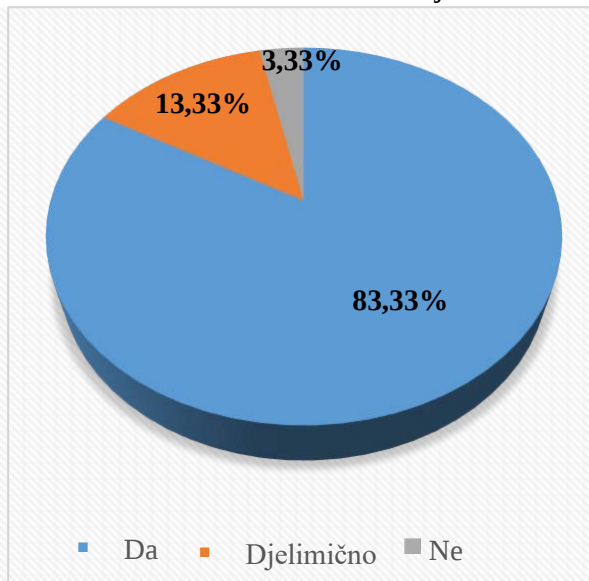
Rezultati T-testa za nezavisne uzorke, pokazuju da je sig 0,32, odnosno da ne postoji statistički značajna razlika u školskom uspjehu između učenika iz potpunih i nepotpunih porodica.

- *Da li ste zadovoljni školskim uspjehom Vašeg djeteta?*

Grafikon br. 9: Roditelji iz potpunih porodica

Grafikon br. 10: Samohrani roditelji

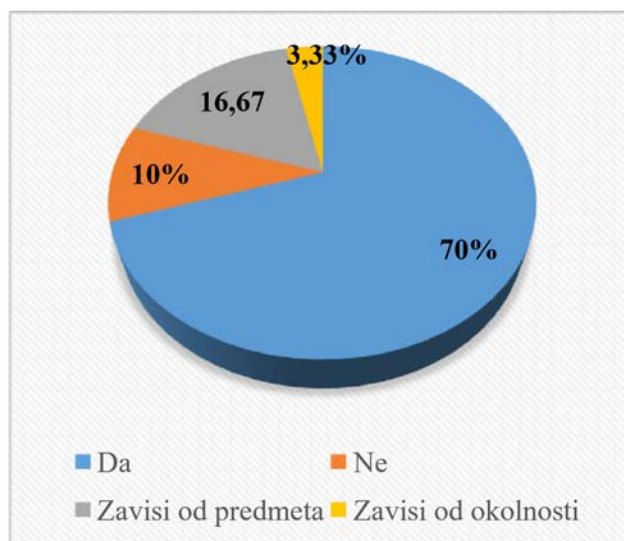
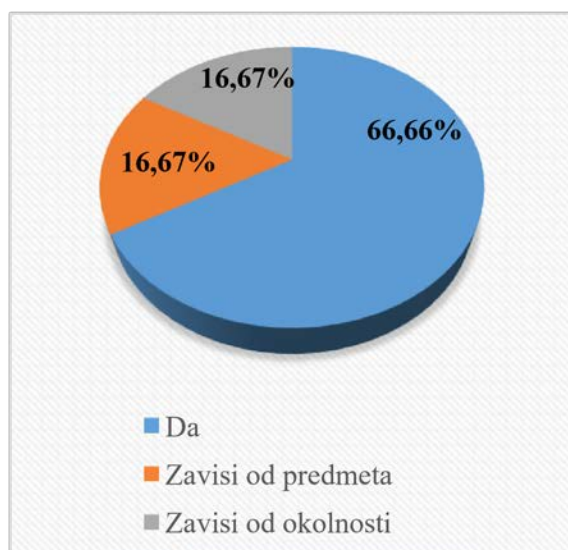

Dobijeni rezultati pokazuju da je zadovoljstvo školskim uspjehom djece jednako kod roditelja iz strukturno potpunih porodica i samohranih roditelja. Ovi rezultati govore u prilog tome da ne postoji statistički značajna razlika između školskog uspjeha učenika iz potpunih i nepotpunih porodica.

- *Da li Vaše dijete rado izvršava domaće zadatke i druge obaveze koje su vezane za školu?*

Grafikon br. 11: Roditelji iz potpunih porodica

Grafikon br. 12: Samohrani roditelji

Dobijeni rezultati pokazuju da, za razliku od djece iz strukturno potpunih porodica, među djecom samohranih roditelja postoji određeni procenat djece koja nerado izvršavaju domaće zadatke i druge obaveze koje su vezane za školu (10%). Međutim, većina samohranih roditelja, kao i roditelja iz potpunih porodica, ističe da njihova djeca rado pristupaju ispunjavanju školskih obaveza.

- *Odaberite i zaokružite jednu tvrdnju koja se najviše poklapa sa Vašim načinom postupanja prema djetetu:*

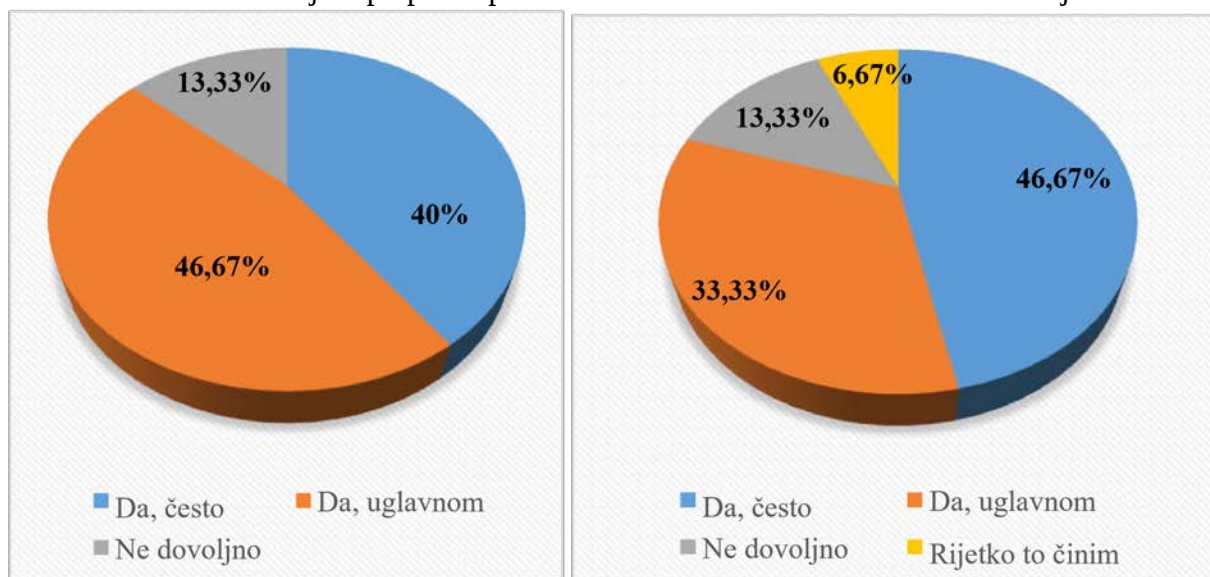
Grafikon br. 13: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 14: Samohrani roditelji

Rezultati pokazuju da najveći broj roditelja, bez obzira da li su to samohrani roditelji ili roditelji iz strukturno potpunih porodica, primjenjuje autoritativan (demokratski) vaspitni stil. Nakon njega, po rezultatima, slijedi autoritaran (autokratski) vaspitni stil, dok isti procenat samohranih roditelja i roditelja iz potpunih porodica primjenjuje permisivan vaspitni stil. Za razliku od roditelja iz potpunih porodica, 10% samohranih roditelja biralo je tvrdnju koja se vezuje sa indiferentan (nemaran) vaspitni stil. Rekli bismo da ovi roditelji možda teško usklađuju svoju radnu i roditeljsku ulogu, što je svakako jedan od izazova samohranog roditeljstva.

- *Da li imate dovoljno vremena da sa djetetom svakodnevno razgovarate o njegovim osjećanjima, događajima i/ili problema?*

Grafikon br. 15: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 16: Samohrani roditelji

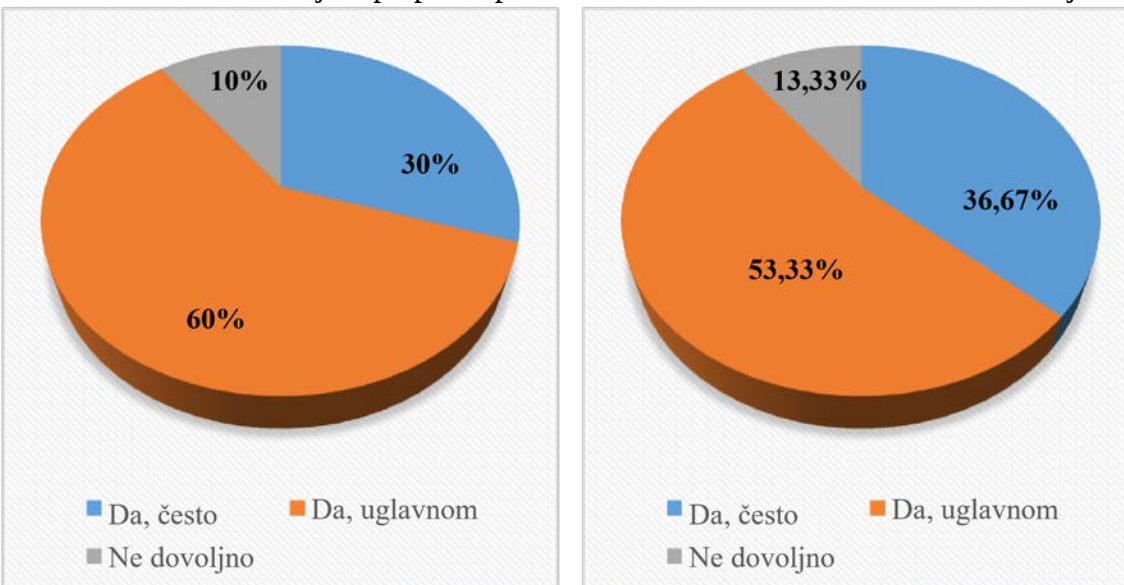
Dobijeni rezultati pokazuju da većina samohranih roditelja, kao i roditelja iz potpunih porodica, najčešće ima dovoljno vremena za razgovore sa svojom djecom. Ono što je interesantno jeste da je jednak procenat roditelja iz strukturno potpunih i nepotpunih porodica koji su odgovorili da nemaju dovoljno vremena za svakodnevne razgovore sa svojom djecom (13, 33%). Prisutan je i određeni broj samohranih roditelja koji rijetko razgovaraju sa svojom djecom (6, 67%). Možemo pretpostaviti da se takvo stanje javlja usljed prezaposlenosti, rijetke ali ipak prisutne primjene indiferentnog vaspitnog stila, itd.

- *Na koji način najčešće provodite slobodno vrijeme sa svojim djetetom? Koje su to aktivnosti?*

Sumiranjem rezultata, došlo se do saznanja da roditelji djece iz potpunih i nepotpunih porodica, sa djecom upražnjavaju slične aktivnosti u slobodno vrijeme. To su najčešće sljedeće forme aktivnosti: šetnja, putovanja, društvene igre, kao i slične aktivnosti, koje imaju za cilj sveukupan razvoj ličnosti kod djeteta.

- *Da li ste svake sedmice u mogućnosti da odvojite vrijeme za neku isplaniranu aktivnost sa svojim djetetom (npr. odlazak u šetnju, na izlet, u bioskop, pozorište...)?*

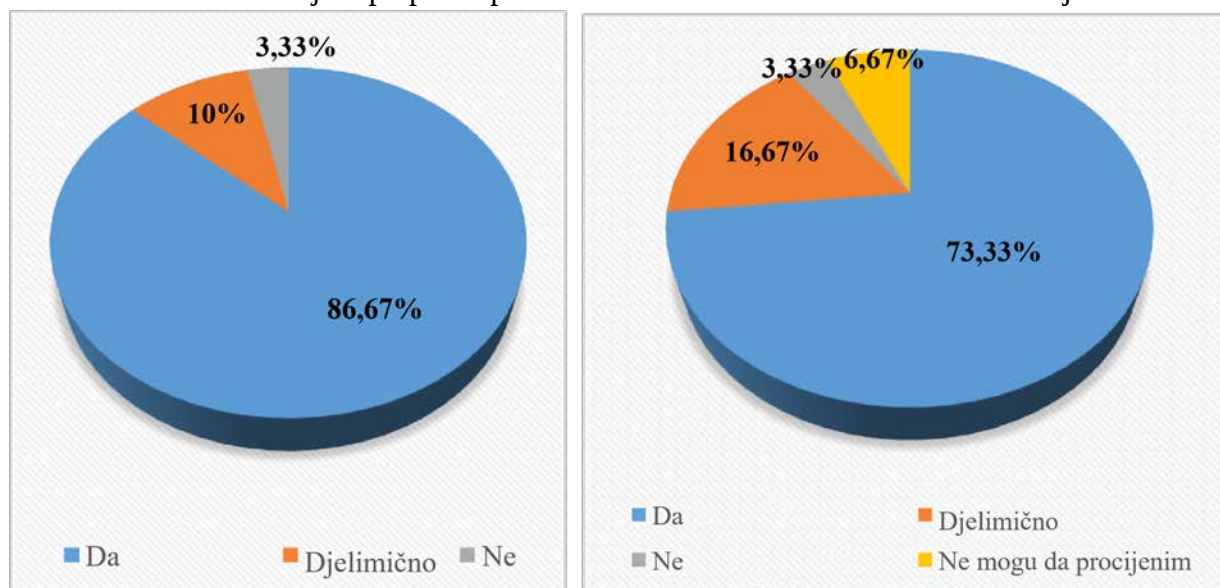
Grafikon br. 17: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 18: Samohrani roditelji

Dobijeni rezultati pokazuju da je najveći dio roditelja u mogućnosti odvojiti vrijeme za različite planirane aktivnosti sa svojom djecom, na nedjeljnom nivou. Manji procenat roditelja za ove aktivnosti nema dovoljno vremena, pri čemu je nešto više samohranih roditelja koji su se tako izjasnili (13, 33%), nego roditelja iz strukturno potpunih porodica (10%). Možemo pretpostaviti da se samohrani roditelji trude djetetu nadomjestiti prisustvo druge roditeljske figure pa samim tim, uprkos svim obavezama i izazovima, nalaze vremena za različite aktivnosti sa svojom djecom.

- *Da li smatrate da se Vaše dijete dobro uklopilo u društvo u školi?*

Grafikon br. 19: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 20: Samohrani roditelji

Najveći broj roditelja smatra da se njihovo dijete dobro uklopilo u društvo u školi, pri čemu je nešto veći procenat roditelja iz potpunih porodica koji su takvog mišljenja (86, 67%), nego samohranih roditelja (73, 33%). Međutim, kada analiziramo procenat roditelja koji smatraju da se njihovo dijete djelimično uklopilo u grupu vršnjaka, prednjači procenat samohranih roditelja (16, 67%), u odnosu na procenat roditelja iz potpunih porodica (10%). Jednak je udio roditelja, kako samohranih tako i roditelja koji pripadaju potpunim porodicama, koji smatraju da se njihovo dijete nije uklopilo u školsko društvo (3, 33%). Jedan dio samohranih roditelja (6, 67%) ne može procijeniti svoje dijete kada je u pitanju ovaj aspekt.

- Šta biste prije rekli da je Vaše dijete?

Grafikon br. 21: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 22: Samohrani roditelji

Dobijeni rezultati pokazuju da je veći broj povučene/stidljive djece među djecom samohranih roditelja (33, 33%), nego među djecom koja žive u strukturno potpunim porodicama (26, 67%). Međutim, najveći dio roditelja svoje dijete procjenjuje kao komunikativno i slobodno u izražavanju misli i emocija.

- *Da li Vaše dijete voli da sarađuje sa vršnjacima i radi u paru/grupi?*

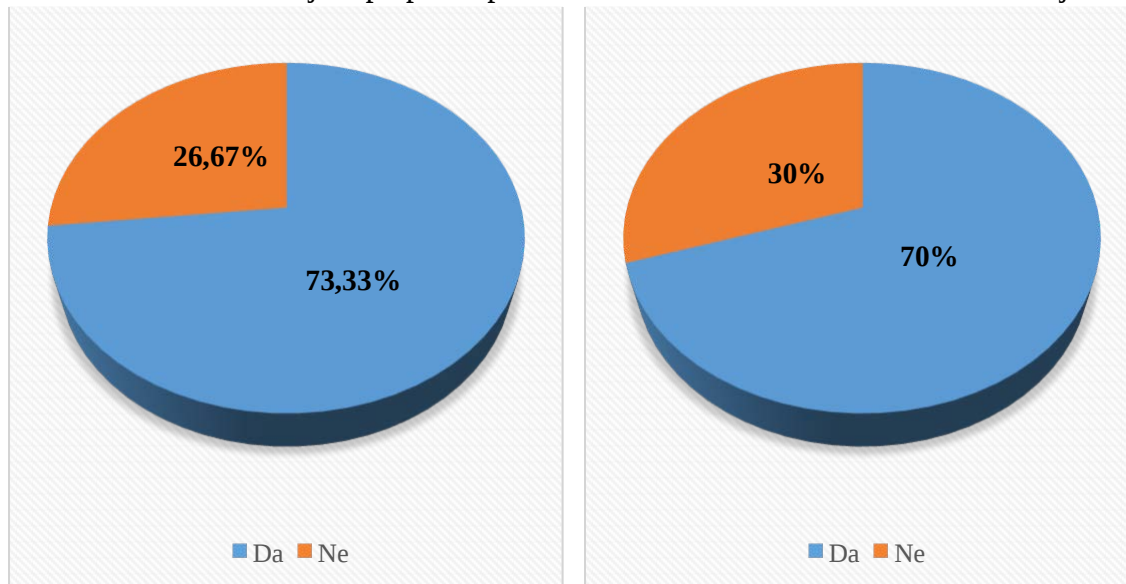
Grafikon br. 23: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 24: Samohrani roditelji

Veći dio roditelja ističe da njihova djeca vole da sarađuju sa vršnjacima i da rade u okviru različitih parova/grupa, pri čemu je nešto veći procenat roditelja iz potpunih porodica koji su takvog mišljenja (76, 67%), nego samohranih roditelja (63, 33%). Veći je postotak samohranih roditelja koji smatraju da je bitan segment i koja je to vrsta aktivnosti i ko su članovi grupe, nego roditelja iz potpunih porodica.

- *Da li se Vaše dijete bavi nekim sportom?*

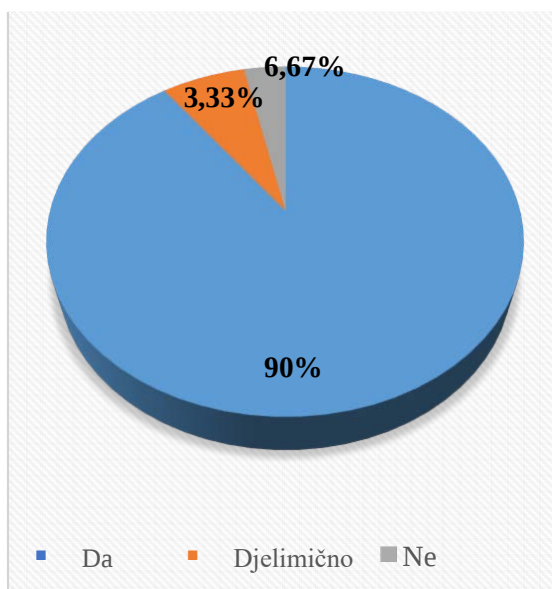
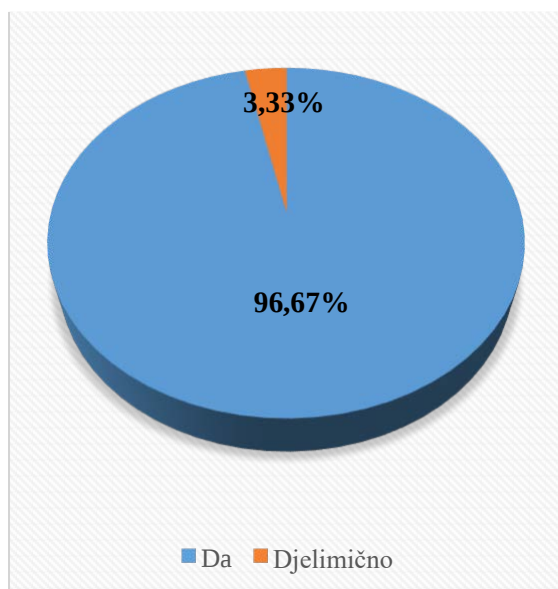
Grafikon br. 25: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 26: Samohrani roditelji

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da se većina djece, čiji su roditelji ušli u fokus našeg istraživanja, bavi sportom. Razlika, kada je u pitanju poređenje samohranih i roditelja iz potpunih porodica, po ovom pitanju, mala je.

- *Da li ste zadovoljni saradnjom sa nastavnicima Vašeg djeteta?*

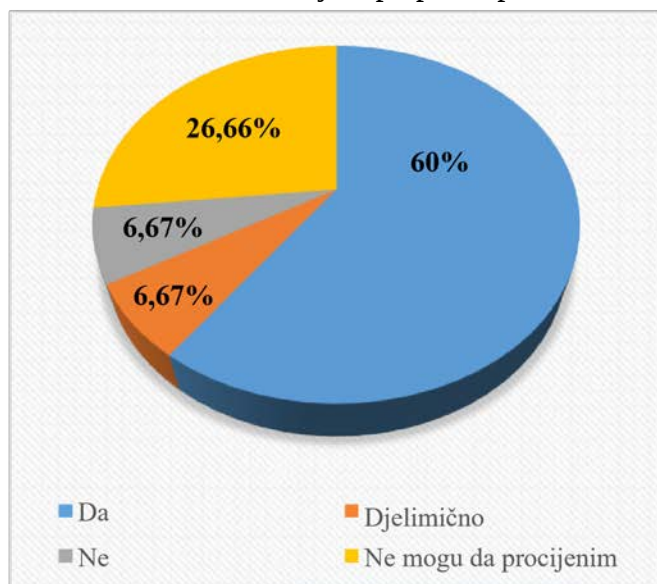
Grafikon br. 27: Roditelji iz potpunih porodica Grafikon br. 28: Samohrani roditelji

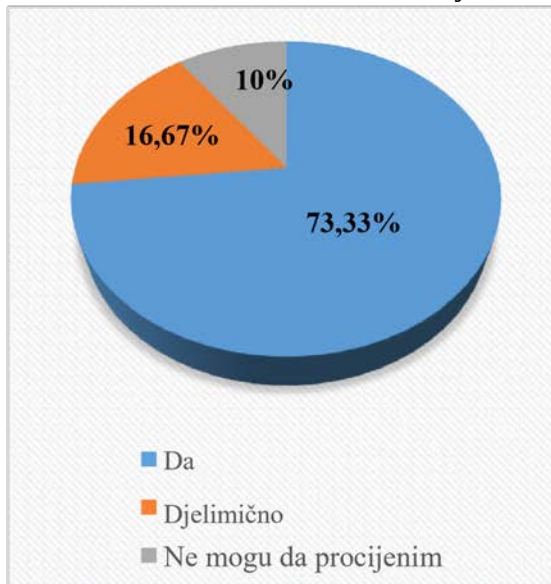
Rezultati istraživanja pokazuju da je najveći broj roditelja zadovoljan saradnjom sa nastavnicima zaposlenim u školi koju pohađa njihovo dijete. Jednak je procenat samohranih roditelja i roditelja iz potpunih porodica koji su zadovoljni ovim domenom (3, 33%). Određeni broj samohranih roditelja (6, 67%), ističe da saradnjom sa nastavnicima njihovog djeteta uopšte nije zadovoljan.

- *Da li ste zadovoljni saradnjom sa pedagogom/psihologom zaposlenim u školi koju pohađa Vaše dijete?*

Grafikon br. 29: Roditelji iz potpunih porodica

Grafikon br. 30: Samohrani roditelji

Kada je u pitanju saradnja sa stručnim saradnicima, nešto manji broj roditelja izjašnjava se zadovoljnim, nego kada je u pitanju saradnja sa nastavnicima. Procenat od čak 26, 66% roditelja iz potpunih porodica kvalitet ove saradnje ne može procijeniti.

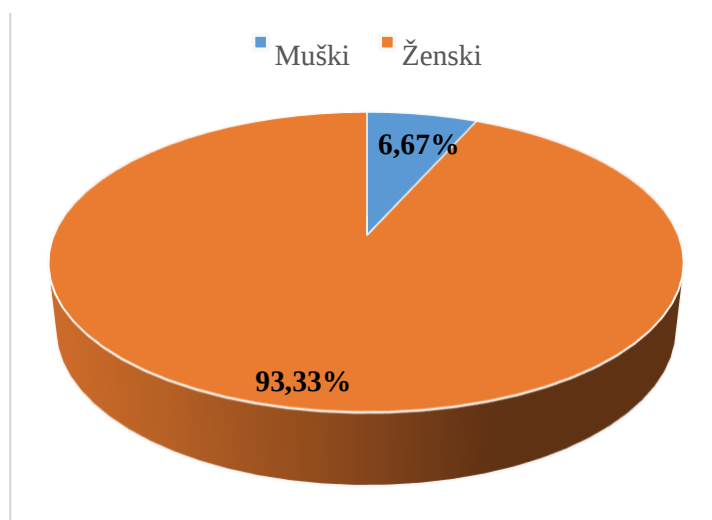
- *Da li imate neki predlog kako da se dijete bolje osjeća u školi? Ako da, molimo Vas, navedite.*

Na osnovu sumiranja rezultata, dolazimo do saznanja da roditelji iz potpunih porodica, kao i samohrani roditelji, smatraju da škole predstavljaju bezbjedno mjesto. Roditelji su naveli da su zadovoljni načinom saradnje sa učiteljima, apostrofiraju značaj škole kao vaspitno - obrazovne ustanove za razvoj svih potencijala kod učenika. Na bazi dobijenih rezultata, možemo konstatovati da su roditelji zadovoljni kako učitelji postupaju u radu sa njihovom djecom. Takođe, može se istaći da roditelji izražavaju visok stepen inicijative za saradnju sa učiteljima u cilju ostvarivanja što bolje školske efikasnosti.

2.2 Rezultati istraživanja dobijeni anketiranjem učitelja/učiteljica

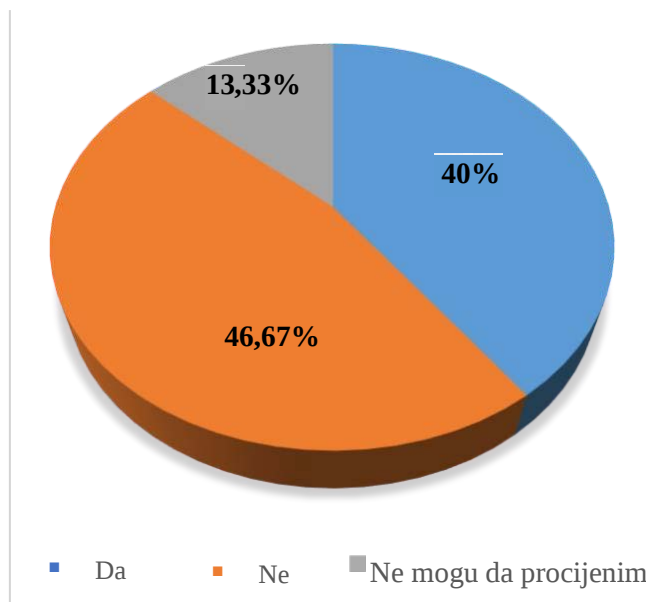
- *Struktura uzorka po polu*

Grafikon br. 31

- *Da li Vam se samohrani roditelji češće od ostalih roditelja obraćaju za savjete i pomoć?*

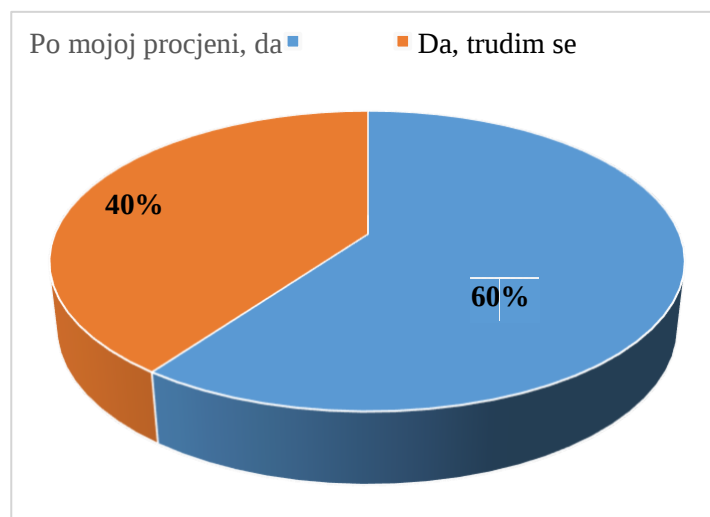
Grafikon br. 32

Dobijeni rezultati pokazuju da je veći broj učitelja koji procjenjuju da im se samohrani roditelji ne obraćaju češće za savjete i pomoć od ostalih roditelja. Međutim, veliki procenat je i onih učitelja koji na osnovu svog radnog iskustva zaključuju da im se za savjete i pomoć češće obraćaju samohrani roditelji od ostalih roditelja. Možemo reći da su ovdje mišljenja skoro podijeljena između odgovora „Da” i „Ne”, ali po procentima „prednost” pripada odgovoru „Ne”. Takođe, određeni učitelji nijesu mogli procijeniti da li im se samohrani roditelji češće obraćaju za pomoć od ostalih roditelja.

- *Da li uspijevate pokazati razumijevanje za svakog roditelja/učenika i njihovu porodičnu situaciju?*

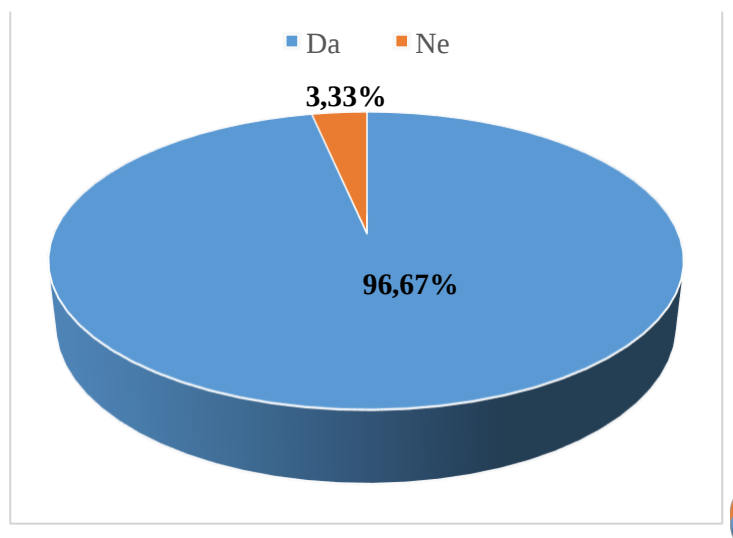
Grafikon br. 33

Dobijeni rezultati pokazuju da učitelji imaju razumijevanja za roditelje i učenike, kao i za različite porodične odnose, forme i strukture. Mišljenja smo da podrška i razumijevanje od strane učitelja ima veliki značaj za sve roditelje, a naročito za one koji djecu odgajaju sami.

- *Da li ste podjednako zadovoljni kvalitetom saradnje sa samohranim roditeljima i sa roditeljima iz strukturno potpunih porodica?*

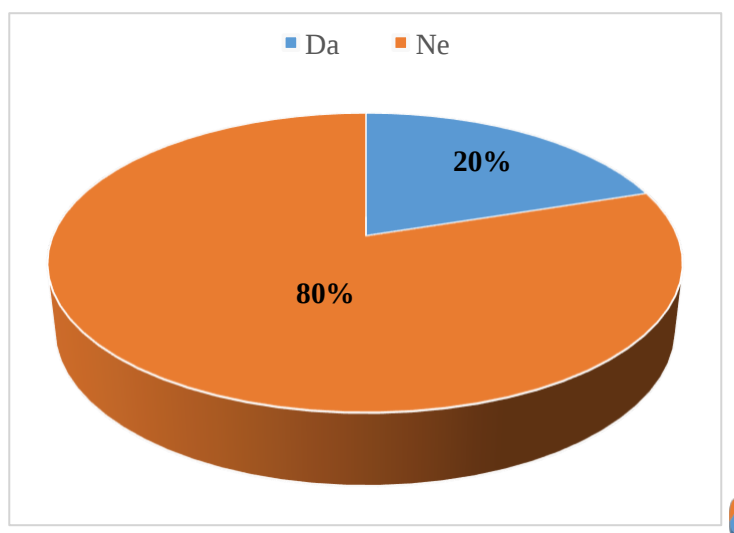
Grafikon br. 34

Dobijeni rezultati pokazuju da vrlo mali procenat učitelja pravi razliku kada je u pitanju kvalitet saradnje sa samohranim roditeljima i roditeljima i sa roditeljima iz strukturno potpunih porodica. Jedan učitelj, koji se izjašnjava da nije jednako zadovoljan saradnjom sa samohranim roditeljima i sa roditeljima iz strukturno potpunih porodica, obrazložio je svoj odgovor i naveo da samohrani roditelji imaju mnogo manje vremena za saradnju sa učiteljima.

- *Da li primjećujete razlike u vaspitanju djece samohranih roditelja i djece koja žive sa oba roditelja?*

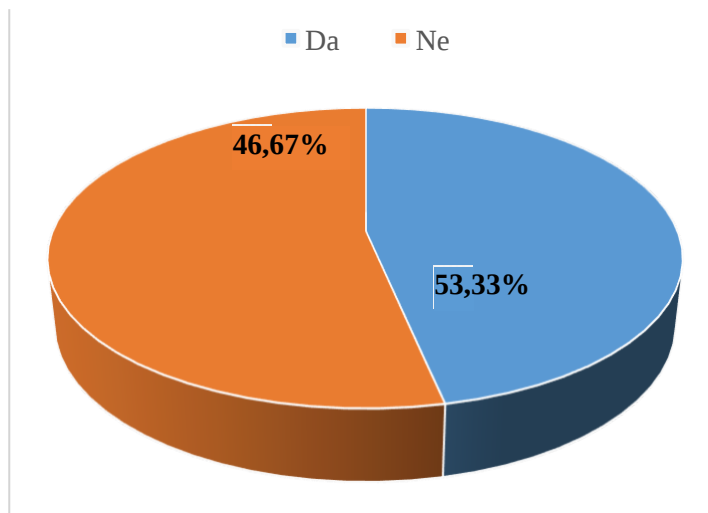
Grafikon br. 35

Razlike u vaspitanju djece iz potpunih i nepotpunih porodica primjećuje samo 20% učitelja. Učitelji koji su obrazložili svoj odgovor, navode da su djeca iz potpunih porodica često poslušnija od djece samohranih roditelja, te da djeca iz nepotpunih porodica češće ispoljavaju određene probleme u ponašanju.

- *Da li kod djece primjećujete određene poteškoće u adaptaciji na školski život i obaveze?*

Grafikon br. 36

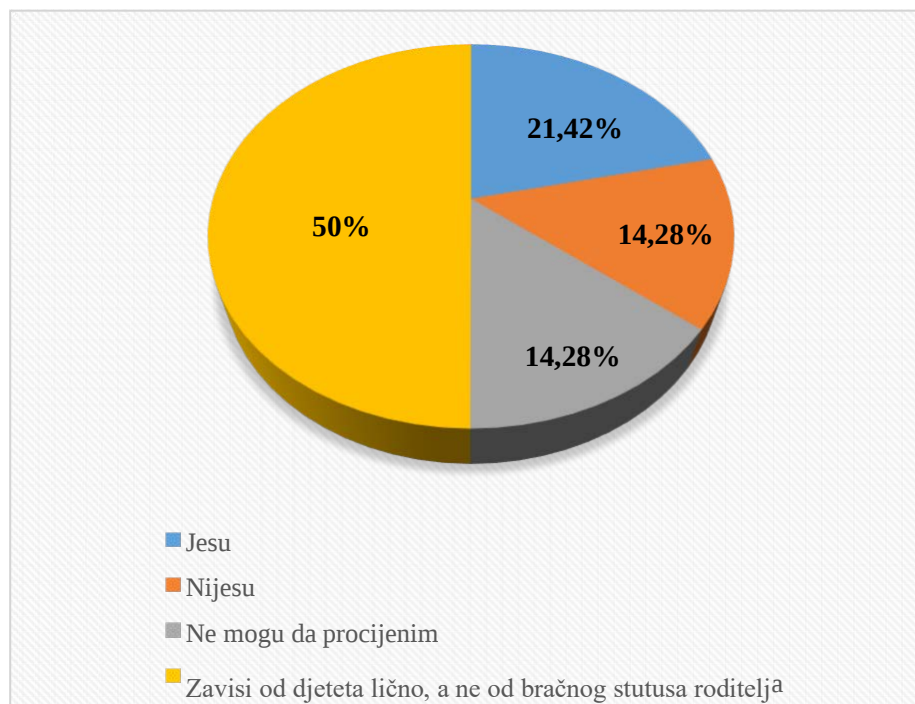

Više od polovine anketiranih učitelja uviđa određene poteškoće u adaptaciji djece na školski život i obaveze.

U grafikonu br. 37, prikazani su odgovori ispitanika koji su odgovorili sa „Da“ na peto pitanje.

Podpitanje je glasilo: *Jesu li to češće, po Vašoj percepciji, djeca samohranih roditelja?*

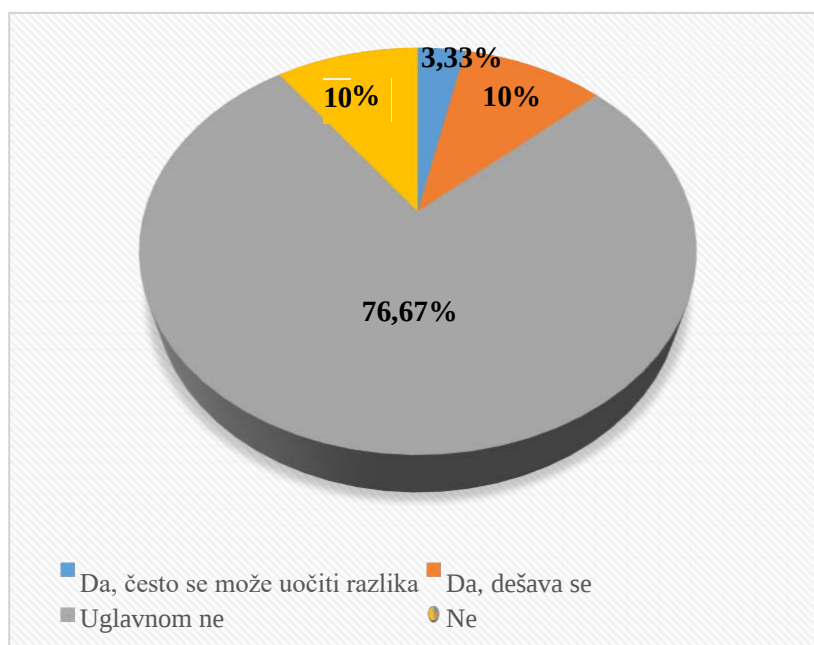
Grafikon br.37

Polovina broja anketiranih učitelja smatra da je adaptacija na školski život i obaveze povezana sa ličnim karakteristikama djeteta, a ne sa bračnom statusom roditelja. Međutim, prisutan je i određeni broj učitelja koji smatra da je stepen adaptacije djeteta zapravo povezan sa porodičnom situacijom.

- *Da li ste uočili razlike između djece samohranih roditelja i ostalih, u pogledu školskog uspjeha?*

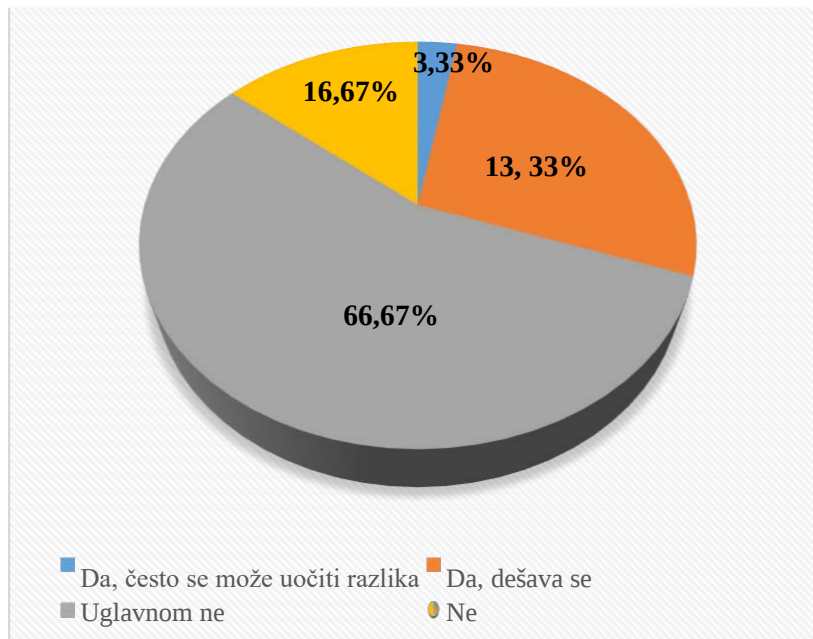
Grafikon br. 38

Kada je u pitanju školski uspjeh, najveći broj učitelja ističe da razlika između djece iz potpunih i nepotpunih porodica uglavnom nije uočena. Pojedini učitelji ipak su uočili određene razlike u ovom domenu. Učitelji koji su obrazložili svoj odgovor, navode da roditelji iz potpunih porodica imaju više vremena da se posvete svom djetetu, u odnosu na roditelje iz nepotpunih porodica. Smatramo da kvalitet i kvantitet provedenog vremena roditelja sa djetetom u velikoj mjeri utiče na školski uspjeh djeteta.

- *Da li ste uočili razlike između djece samohranih roditelja i ostalih, u pogledu sklapanja prijateljstava?*

Grafikon br. 39

Dobijeni rezultati pokazuju da najveći procenat učitelja uglavnom ne primjećuje razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica, u pogledu sklapanja prijateljstava. Nasuprot tome, određeni učitelji navode da primjećuju razlike, uz obrazloženje da djeca samohranih roditelja često imaju manje samopouzdanja od druge djece, što svakako utiče na formiranje prijateljstava.

- *Da li ste uočili još neku razliku između djece samohranih roditelja i djece koja žive sa oba roditelja, u bilo kom segmentu njihovog funkcionisanja? Ako da, molimo Vas, navedite.*

Nakon sumiranja dobijenih odgovora, može se istaći da učitelji percipiraju da su djeca iz nepotpunih porodica razmaženija u odnosu na djecu iz potpunih porodica. Takođe, učitelji navode da su djeca iz nepotpunih porodica više vezana za svoje roditelje u odnosu na djecu iz potpunih porodica. Ima i učitelja koji nijesu primijetili razlike u funkcionisanju između djece koja potiču iz potpunih i djece koja potiču iz nepotpunih porodica.

2.3 Rezultati dobijeni intervjuisanjem pedagoga

U cilju dobijanja detaljnijih rezultata, intervjuisali smo tri stručna saradnika (tri pedagoga). U nastavku prikazujemo dobijene rezultate.

1. Da li Vam se češće obraćaju za pomoć i savjete samohrani roditelji od ostalih roditelja?

Nakon sumiranja rezultata, može se istaći da pedagozi uključeni u ovo istraživanje smatraju da je neophodno uvijek upoznati porodičnu situaciju, kako bi se na što efikasniji način pomoglo djetetu. Samohrani roditelji se, uglavnom, više obraćaju za savjete i pomoć u odnosu na roditelje djece iz potpunih porodica.

2. Da li ste podjednako zadovoljni kvalitetom saradnje sa samohranim roditeljima i sa roditeljima iz strukturno potpunih porodica?

Pedagozi navode da ostvaruju efikasnu saradnju kako sa roditeljima djece iz potpunih, tako i sa roditeljima djece iz nepotpunih porodica. Treba istaći da pedagozi nastoje da svojim savjetima pomognu svim roditeljima.

3. Da li uspijevate pokazati razumijevanje za svakog roditelja/učenika i njihovu porodičnu situaciju?

Pedagozi ističu da su uvijek tu da pruže pomoć i podršku svim roditeljima.

4. Da li samohrani roditelji, po Vašoj procjeni, imaju strožiji, isti ili „blaži“ način vaspitavanja djece u poređenju sa načinom vaspitavanja koje primjenjuju roditeljski parovi?

Na osnovu sumiranja dobijenih odgovora, može se istaći da način vaspitavanja djece zavisi od samog roditelja. Jedan ispitanik nam je naveo da su samohrani roditelji često blaži prema svojoj djeci, u poređenju sa roditeljima iz potpunih porodica.

5. Da li ste, iz dosadašnjeg iskustva, uočili da su samohrani roditelji i njihova djeca često osjetljiviji na kritike od roditelja i djeca koja žive u strukturno potpunim porodicama?

Na bazi dobijenih rezultata, ističemo da jedan ispitanik smatra da su roditelji djece iz strukturno nepotpunih porodica često osjetljiviji na kritike i savjete, u odnosu na roditelje iz strukturno potpunih porodica. Ostala dva ispitanika smatraju da roditelji svakako obavljaju svoju ulogu odgovorno.

6. Da li možda primjećujete da djeca samohranih roditelja češće imaju određenih poteškoća u adaptaciji na školski život i socijalnu zajednicu? Ako da, u čemu se ogledaju te teškoće?

Na osnovu dobijenih odgovora, može se navesti da djeca iz strukturno nepotpunih porodica ne moraju imati većih poteškoća, u odnosu djecu iz strukturno potpunih porodica. Ispitanici navode da sve to zavisi od samog djeteta, odnosno od njegovog temperamenta.

7. Da li ste uočili još neku razliku između djece samohranih roditelja i djece koja žive oba roditelja, u bilo kom segmentu njihovog funkcionisanja? Ako da, molimo Vas, navedite.

Ispitanici navode da postoje određene razlike između djece iz strukturno potpunih i djece iz strukturno nepotpunih porodica. Smatra se da su djeca iz strukturno nepotpunih porodica samostalnija, razmaženija, u odnosu na djecu iz strukturno potpunih porodica. Veće razlike ispitanici nijesu percipirali.

ZAKLJUČAK

Nakon odrađenog istraživanja i analize rezultata možemo izvesti određene zaključke koje ćemo u nastavku iznijeti i analizirati. Naše istraživanje bilo je usmjereno ka rasvijetljavanju pojedinih aspekata samohranog roditeljstva, prevashodno onih koji se odnose na vaspitanje djece u ovakvim porodičnim strukturama.

Glavna hipoteza našeg istraživanja, koja pretpostavlja da samohrani roditelji nailaze na brojne izazove u aktuelnom društvenom kontekstu i da zbog toga češće imaju probleme tokom odgajanja svoje djece koja pohađaju prvi ciklus osnovne škole, nije naišla na potvrdu. Naime, dobijeni rezultati su pokazali da se najveći dio samohranih roditelja dobro snalazi u obavljanju svoje roditeljske uloge. Takav zaključak donose nam podaci koje smo dobili istraživanjem, a koji govore da najveći broj samohranih roditelja ima dovoljno vremena za svoje dijete i za različite aktivnosti sa njim, uprkos tome što je većina anketiranih samohranih roditelja zaposlena. To nam pokazuje da samohrani roditelji odlično usklađuju svoju radnu i roditeljsku ulogu, što često može biti izazov samohranog roditeljstva. U prilog osporavanju ove hipoteze, govore i odgovori anketiranih učitelja, od kojih je većina podjednako zadovoljna saradnjom sa samohranim roditeljima i roditeljima iz potpunih porodica, što potvrđuju i intervjuisani pedagozi, a što nam pokazuje da samohrani roditelji svoje roditeljske uloge obavljaju savjesno i odgovorno.

Prva sporedna hipoteza našeg istraživanja za pretpostavku je imala da samohrani roditelji, čija djeca pohađaju prvi ciklus osnovne škole, najčešće primjenjuju permisivan ili indiferentan vaspitni stil. Međutim, rezultati istraživanja su pokazali da najveći procenat samohranih roditelja primjenjuje autoritativan (demokratski) vaspitni stil, a na drugom mjestu je, prema procentima, autoritaran (autokratski) vaspitni stil, dok se vrlo mali broj roditelja opredijelio za primjenu permisivnog i indiferentnog vaspitno stila. Ova hipoteza se, takođe, odbacuje.

Druga sporedna hipoteza, prema kojoj se očekivalo da djeca iz „nepotpunih” porodica pokazuju slabiji uspjeh u školi od njihovih vršnjaka iz „potpunih” porodica, takođe se osporava. Rezultati istraživanja su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u školskom uspjehu između učenika iz potpunih i nepotpunih porodica. U prilog tome govori i dobijeni podatak da su roditelji iz potpunih porodica i samohrani roditelji podjednako zadovoljni školskim uspjehom svoje djece. Rezultati, takođe, pokazuju da najveći broj anketiranih učitelja nije uočio razliku između djece iz potpunih i nepotpunih porodica, u pogledu školskog uspjeha.

Kada govorimo o socijalnim i komunikacijskim vještinama djece, možemo ih posmatrati kroz stepen adaptiranosti na školsku zajednicu i grupu vršnjaka, spremnost na rad u paru ili grupi, sklapanje prijateljstava... U ovom segmentu takođe dolazimo do veoma sličnih rezultata kada je u pitanju poređenje djece iz strukturno potpunih i nepotpunih porodica, odnosno, do saznanja da djeca samohranih roditelja ne pokazuju slabije socijalne i komunikacijske vještine od njihovih vršnjaka iz potpunih porodica. Učitelji/učiteljice ističu da postoje teškoće u adaptaciji na školski život i obaveze, ali da su one češće uzrokovane samom ličnošću djeteta, nego bračnim statusom roditelja. Takođe, učitelji/učiteljice najčešće ne uočavaju razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu sklapanja prijateljstava. Intervjuisani pedagozi navode da socijalne i komunikacijske vještine zavise od same ličnosti djeteta i njegovog temperamenta, a ne od strukture porodice. Ovakvi rezultati upućuju nas na odbacivanje i treće sporedne hipoteze našeg istraživanja.

Pretpostavka naše četvrte sporedne hipoteze bila je da samohrani roditelji ne nailaze uvijek na podršku i razumijevanje od strane nastavnika i stručnih saradnika zaposlenih u školi koju pohađaju njihova djeca. Međutim, suprotno tome govore rezultati istraživanja koji pokazuju da je najveći broj samohranih roditelja zadovoljan saradnjom sa nastavnicima. Stepem zadovoljstva samohranih roditelja nešto je niži kada je u pitanju saradnja sa pedagogima/psiholozima, ali smatramo da su odgovori takvi iz razloga što ni u jednoj od tri škole u kojima smo obavljali istraživanje psiholog nije bio angažovan kao stručni saradnik, čije zapošljavanja su pojedini roditelji i naveli kao značajnu stavku promocije koje bi se djeca u školskom ambijentu osjećala bolje. Učitelji/učiteljice i pedagozi takođe ističu da se trude pokazati razumijevanje za svakog roditelja/učenika i njihovu porodičnu situaciju. Prethodno navedeni rezultati dovode do odbacivanja i naše četvrte sporedne hipoteze.

Rezultati istraživanja pokazali su da najveći broj anketiranih samohranih roditelja slobodno vrijeme sa djecom provodi u okviru strukturisanih aktivnosti – šetnja, razgovori, sportske aktivnosti, pomoć pri izradi domaćih zadataka, igranje društvenih igara, odlasci u bioskop...Odgovori samohranih roditelja na pitanje koje aktivnosti najčešće obavljaju sa svojom djecom tokom slobodnog vremena bili su zaista raznoliki, a aktivnosti osmišljene i kreativne, što nas upućuje na odbacivanje naše poslednje, pete sporedne hipoteze.

Kao ključni zaključak našeg istraživanja može se istaći da samohrani roditelji ne moraju nužno „kaskati” u odnosu na ostale roditelje kada je u pitanju vaspitanje i odgajanje djece. Nepotpuna

struktura porodice sama po sebi ne mora prevashodno imati negativan uticaj na djetetov razvoj, već je od broja članova u porodici bitniji odnos među tim članovima i unutrašnja kohezija. Rezultatima našeg istraživanja voljeli bismo uticati na otklanjanje predrasuda društva prema samohranim roditeljima, jer je ovo istraživanje pokazalo da oni idu ne iza, već u korak sa roditeljskim parovima, što je za nas veoma pozitivno saznanje.

Za kraj, kao ograničenje našeg istraživanja možemo istaći upitnu objektivnost i iskrenost ispitanika, s obzirom na to da se radi o osjetljivoj temi. U ovom radu tek su djelimično rasvijetljeni pojedini segmenti ove oblasti i dat potencijalni podstrek drugim istraživačima pri bavljenju srodnim temama, jer se samohrano roditeljstvo može posmatrati iz više perspektiva i proučavati sa više aspekata.

LITERATURA

- Alibegović, A., Čaušević, M. i Ljuma, N. (2017). Doba transformacije i redefiniranja procesa i funkcija u savremenoj porodici-univerzalnost i/ili transformacija. *Društvene i humanističke studije*, 3, 203-220.
- Altalib, H., Abusulayman, A. i Altalib, O. (2018). *Roditelji i djeca*. Sarajevo: Centar za napredne studije.
- Anđelković, V. i dr. (2009). Opšta adaptacija dece iz jednoroditeljskih porodica. *Godišnjak za psihologiju*, 8, 81-94.
- Arsić, J., Reljanović, M. i Petrović, A. (2015). *Zaštita samohranih roditelja u Republici Srbiji-analiza pravnog okvira i preporuke*. Beograd: Fondacija Ana i Vlade Divac.
- Babić-Kekez, S. (2021). *Pedagoška kultura roditelja*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Bandalović, G., Kaselj, J. i Vučica, Z. (2020). Odnosi između članova u jednoroditeljskim obiteljima i njihov položaj u društvu. U: Macanović, N. (ur.). *Porodica i savremeno društvo-izazovi i perspektive*, 119-131. Banja Luka: Centar modernih znanja. doi: 10.7251/ZCMZ2001119B
- Basanić Čuš, N. i Šogorić, S. (2018). Kako su razvijeni lokalni nadstandardi za jednoroditeljske obitelji Poreča? *Acta Medica Croatica*, 72, 171-178.
- Benvin, A. (1972). Obitelj kroz povijest. *Bogoslovska smotra*, 1, 35-51.
- Bešić, M. (2010). Porodica i porodične vrijednosti u Crnoj Gori nakon prve decenije XXI vijeka. U: Tomović-Šundić, S. (ur.). *Crna Gora u XXI stoljeću-u eri kompetitivnosti*, 15-35. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- Blagojević-Hjyson, M. i Milinović, J. (2012). Samohrani roditelji u Republici Srpskoj: malo podrške veliki problemi. U: Marković, G. (ur.). *Prava djeteta i ravnopravnost polova-između normativnog i stvarnog*, 578-599. Pale-Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
- Bleništa, R., Duraku, M. i Buzuku, L. (2017). *Šta nakon razvoda-priručnik za samohrane roditelje*. Ulcinj: NVO „Novi Horizont”.
- Brkić, M. i Jovović, I. (2016). *Moja jednoroditeljska obitelj*. Zagreb: Udruga Roditelji u akciji-Roda.
- Budimir-Ninković, G. (2008). Vaspitni problemi u savremenoj porodici. *Norma*, 1-2, 37-46.

- Buvač, M. (2020). Društvo i porodica-istorijska povezanost i međusobna uslovljenost. U: Macanović, N. (ur.). *Porodica i savremeno društvo-izazovi i perspektive*, 220-227. Banja Luka: Centar modernih znanja. doi: 10.7251/ZCMZ2001220B
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu-izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 1, 45-68.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (1995). Utjecaj bračnog emocionalnog sklada roditelja na školski uspjeh i ponašanje djece. *Društvena istraživanja*, 4-5, 627-639.
- Delić, S., Bakić, S. i Bakić, S. (2017). Uticaj strukture porodice učenika osnovne škole na njihov uspjeh. *Društvene i humanističke studije*, 3, 239-252.
- Despotović, V., Flander - Buljan, G. i Petrović, M. (2020). *Priručnik za trenere/ice-pozitivno roditeljstvo*. Beograd: Centar za prava deteta.
- Dragišić-Labaš, S. (2002). Porodične uloge i mogućnosti usmeravanja porodičnog sistema na tradicionalne obrasce življenja. *Engrami*, 1, 23-30.
- Dragojević, N. i Milačić – Vidojević, I. (2010). Teorije porodičnog funkcionisanja. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 2, 357-372.
- Engels, F. (1964). *Poreklo porodice, privatne svojine i države*. Beograd: Kultura.
- Fišer, S. i dr. (2007). „Za” i „o” jednoroditeljskim obiteljima. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja „LET”.
- Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed Zagreb.
- Grozđanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 2, 169-182.
- Hadži-Arsić, V. (1984). Problem braka i porodice. *Teološki pogledi*, 1-2, 1-47.
- Halmi, A. (1998). Marginalizacija samohranih roditelja-strategije protiv isključenja. *Ljetopis socijalnog rada*, 4, 77-92.
- Hughson, M. (2015). *Mnogo odgovornosti, premalo podrške-sami roditelji na Zapadnom Balkanu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ilić, M. (2010). *Porodična pedagogija*. Banja Luka: Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
- Ilić, M. (2008). Stilovi porodičnog vaspitanja. *Norma*, 3, 9-28.
- Ipsos Strategic Marketing. (2012). *Studija o siromaštvu djece u Crnoj Gori*. UNICEF Crna Gora.

- Isić, M. (2016). Pružanje podrške djeci nakon gubitka bliske osobe. U: Pehlić, I. (ur.). *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici*, 185-198. Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.
- Jakšić, J. (2003). Razlike u intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju adolescenata iz potpunih i nepotpunih porodica. U: Arsić, Z. (ur.). *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 187-199. Priština: Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet.
- Jovović, I. i Širanović, D. (2002). *Samohrani otac*. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja „LET”.
- Jugović, A. (2020). *Društveno osjetljive grupe-perspektive i politike*. Beograd: Partenon.
- Juul, J. (2017). *Vaše kompetentno dijete*. Beograd: Laguna.
- Kembel, R. i Sanderson Striter, K. (2006). *Deca u opasnosti*. Beograd: Soteria.
- Luković, I. (2004). Odnosi i vrednosti uporičnom vaspitanju dece: između tradicionalizma i modernizma. U: Ševkušić, Š. (ur.). *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 204-221. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Macanović, N. (2020). *Porodica i savremeno društvo-izazovi i perspektive*. Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Macanović, N. (2021). Uticaj strukture porodice na odnos maloljetnih prestupnika prema školi. U: Jablan, B. (ur.). *11. Međunarodni naučni skup „Specijalna edukacija i rehabilitacija danas”*, 215-227. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Maleš, D. (1995). Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice. *Društvena istraživanja*, 4-5, 517-538.
- Milivojević, S. (2014). Promene u savremenom porodičnom životu i transformacija porodice i domaćinstva u Srbiji. U: Arsić, Z. (ur.). *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*. 241-253. Priština: Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet.
- Miljević-Ridički, R. i Pavin-Ivanec, T. (2008). Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja*, 3, 553-571.
- Miljević-Ridički, R. (2022). Suvremeni oblici očinstva-značaj za dječji razvoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(2), 247-264. doi: 10.3935/ljsr.v29i2.384

- Minić, V. i Kompirović, T. (2014): Funkcije i problemi savremene porodice u vaspitanju dece ranog uzrasta. U: Minić, S. (ur.). *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta Prizren-Leposavić*, 27-40. Priština: Univerzitet u Prištini-Učiteljski fakultet, Leposavić.
- Moris, R. (2010). *Priručnik za samohrane roditelje*. Beograd: Kreativni centar.
- Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni život*, 1, 23-35.
- Novakov, M. (2015). Društveni status i modeli jednoroditeljskih porodica. *Doktorska disertacija*, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Opsenica-Kostić, J., Todorović, J. i Janković, I. (2017). *Izazovi savremene porodice*. Niš: Univerzitet u Nišu.
- Opsenica-Kostić, J. (2017). *Novi životni stilovi i forme porodice*. Niš: Filozofski fakultet.
- Pantelić-Vujanić, S. i Čukanović-Karavidić, M. (2014). *Sociologija*. Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment.
- Popović-Gavranović, D. (2019). Odluka o razvodu. U: Ponoš, D. (ur.). *Procedure u razvodu i izazovi samohranog roditeljstva*, 42-46. Podgorica: Udruženje Roditelji.
- Popović-Gavranović, D. (2019) Posljedice razvoda na djecu. U: Ponoš, D. (ur.) *Procedure u razvodu i izazovi samohranog roditeljstva*, 46-53. Podgorica: Udruženje Roditelji.
- Popović-Gavranović, D. (2019). Socijalizacija roditelja. U: Ponoš, D. (ur.). *Procedure u razvodu i izazovi samohranog roditeljstva*, 54-60. Podgorica: Udruženje Roditelji.
- Popović-Gavranović, D. (2019). Šta su brak, razvod i porodica? U: Ponoš, D. (ur.). *Procedure u razvodu izazovi samohranog roditeljstva*, 9-29. Podgorica: Udruženje Roditelji.
- Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2010). Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 1, 5-25. doi: 10.3935/rsp.v17i1.889
- Sakač, D., Marković, S. i Marić, M. (2018). Odnos tradicionalne i savremene porodice u kontekstu analize dimenzija porodičnog života studenata u Vojvodini, U: Arsić, Z. (ur.). *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 97-111. Priština: Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet. doi: 10.5937/ZRFFP48-15352
- Sekulić, N. (2014). Društveni status materinstva sa posebnim osvrtom na Srbiju danas. *Sociologija*, 4, 403-426. doi: 10.2298/SOC1404403S

Skupština Crne Gore: Odbor za rodnu ravnopravnost. (04.03.2015). Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Preuzeto: 18.04.2023. sa web sajta: <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/sjednice-radnih-tijela/1005/2279-00-63-9-15-2-32.PDF>.

SOS Dječija sela BiH (2016). *Kada jedan roditelju „vrijedi za dva”-izazovi jednoroditeljstva*. Mostar: SOS program Mostar i Projekat jačanja porodice.

Stanišić, J. i Gutvajn, N. (2010). Nepotpunost porodice i školsko postignuće učenika. *Nastava i vaspitanje*, 2, 238-251.

Stanković, B. (2019). Rađanje van braka u Srbiji: nedovoljno istražen fenomen. *Sociološki pregled*, 3, 1241-1270. doi: 10.5937/socpreg53-21823

Stanković, B. (2014). Samohrane majke i njihova mreža podrške: sociodemografsko istraživanje vanbračnog roditeljstva u Srbiji. *Stanovništvo*, 1, 55-76. doi: 10.2298/STNV1401055S

Stojadinović, D. (2022). Programi podrške porodici i roditeljstvu. U: Milutinović, J. (ur.). *Zbornik odseka za pedagogiju*, 67-84. Novi Sad: Filozofski fakultet, odsjek za pedagogiju. doi: 10.19090/zop.2022.31

Subotić, A., Šogorić, S., i Vuletić, S. (2018). Utvrđivanje potreba jednoroditeljskih obitelji u hrvatskim zdravim gradovima-akcijsko istraživanje hrvatske mreže zdravih gradova. *Acta Medica Croatica*, 72, 161-169.

Tomanović, S., Ljubičić, M. i Stanojević, D. (2014). *Jednoroditeljske porodice u Srbiji-sociološka studija*. Beograd: “Čigoja štampa”.

Vasiljević-Prodanović, D. i Kovačević, M. (2020). Jednoroditeljske porodice i maloletnička delinkvencija. U: Macanović, N. (ur.). *Porodica i savremeno društvo-izazovi i perspektive*, 488-494. Banja Luka: Centar modernih znanja. doi: 10.7251/ZCMZ2001488V

Vidanović, S. i Anđelković, V. (2009). Agresivnost, sklonost ka rizičnom ponašanju i struktura porodice adolescenata. *Nastava i vaspitanje*, 3, 386-399.

Vilić, D. (2011). Porodica u kontekstu savremenih društvenih promjena. *Sociološki diskurs*, 2, 21-43.

Vujović, T. (2018). Globalizacija i promjene u savremenoj porodici. U: Đurović, M. (ur.). *Globalizam naspram nacionalizma*, 169-189. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.

Vukoje, J. (2012). Osnovne funkcije savremene porodice. *Svarog*, 4, 137-144. doi: 10.7215/SVR1204137V

Zagorac, A. (2015). *Psihosocijalne potrebe jednoroditeljskih porodica-brošura za profesionalce*. Sarajevo: Kantonalna javna ustanova "Porodično savjetovalište".

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti. (31.03.2021). Podgorica: "Službeni list Crne Gore". Preuzeto: 20.04.2023. sa web sajta: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-socijalnoj-i-djecjoj-zastiti.html>.

Zhang, C. (2019). Are children from divorced single-parent families disadvantaged? New evidence from the China family panel studies. *Chinese sociological review*, 52, 84-114. doi: 10.1080/21620555.2019.1654366

Žganec, A. i Hanzec, I. (2015). Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija*, 8, 139-150

Živković-Rančić, Ž. i Todorović, J. (2022). Vaspitni stilovi roditelja kao prediktori formalnooperacionalnog mišljenja adolescenata. *Nastava i vaspitanje*, 71(2), 199-213.

PRILOZI

Anketa za roditelje

Poštovani roditelji,

Ispred Vas je anketni upitnik koji se realizuje u cilju izrade magistarskog rada na temu „*Izazovi samohranog roditeljstva u vaspitanju djece osnovnoškolskog uzrasta*“, master studenta pedagogije na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, Kristine Zečević. Upitnik je anoniman, pa Vas molimo da budete iskreni i objektivni. Prikupljene informacije koristiće se isključivo u naučno-istraživačke svrhe.

Unaprijed Vam se zahvaljujemo na saradnji.

Pol roditelja koji ispunjava anketu:

M Ž

Pol djeteta:

M Ž

Godine starosti roditelja:

Da li ste zaposleni?

DA NE

Naziv škole koju pohađa Vaše dijete:

Sa kim živite u porodici?

_____ (nabrojati članove)

1. Uspjeh Vašeg djeteta na polugodištu u školi bio je:

- a) odličan
- b) vrlo dobar
- c) dobar
- d) _____ (*dopisati*)

2. Da li ste zadovoljni školskim uspjehom Vašeg djeteta?

- a) Da
- b) Djelimično
- c) Ne
- d) Ne mogu da procijenim

3. Da li Vaše dijete rado izvršava domaće zadatke i druge obaveze koje su vezane za školu?

- a) Da
- b) Ne
- c) Zavisi od predmeta
- d) Zavisi od okolnosti

4. Odaberite i zaokružite jednu tvrdnju koja se najviše poklapa sa Vašim načinom postupanja prema djetetu:

- a) Nastojim biti autoritet svom djetetu, postavljajući stroga pravila i zahtjeve, bez davanja objašnjenja;
- b) Više imam ulogu savjetnika djeteta, nego autoriteta, postavljam visoke zahtjeve i kontrolišem dijete - istovremeno mu pružam i podršku i toplinu;
- c) Ne postavljam mnogo zahtjeva djetetu, niti vršim kontrolu nad njim, ali ga obasipam pažnjom i podrškom i težim da zadovoljim sve njegove želje;
- d) Prezauzet sam poslom i drugim obavezama, ali se trudim djetetu pažnju nadomjestiti kupovinom različitih poklona.

5. Da li imate dovoljno vremena da sa djetetom svakodnevno razgovarate o njegovim osjećanjima, događajima i/ili problemima?

- a) Da, često
- b) Da, uglavnom
- c) Ne dovoljno
- d) Rijetko to činim

6. Na koji način najčešće provodite slobodno vrijeme sa svojim djetetom? Koje su to aktivnosti?

7. Da li ste svake sedmice u mogućnosti da odvojite vrijeme za neku isplaniranu aktivnost sa svojim djetetom (npr. odlazak u šetnju, na izlet, u bioskop, pozorište...)?

- a) Da, često
- b) Da, uglavnom
- c) Ne dovoljno
- d) Rijetko to činim

8. Da li smatrate da se Vaše dijete dobro uklopilo u društvo u školi?

- a) Da
- b) Djelimično
- c) Ne
- d) Ne mogu da procijenim

9. Da li biste prije rekli da je Vaše dijete:

- a) povučeno/stidljivo ili
- b) komunikativno, slobodno u izražavanju misli i emocija.

10. Da li Vaše dijete voli da sarađuje sa vršnjacima i radi u paru/grupi?

- a) Da
- b) Ne
- c) Zavisi od vrste aktivnosti
- d) Zavisi od sastava grupe

11. Da li se Vaše dijete bavi nekim sportom?

- a) Da
- b) Ne

12. Da li ste zadovoljni saradnjom sa nastavnicima Vašeg djeteta?

- a) Da
- b) Djelimično
- c) Ne
- d) Ne mogu da procijenim

13. Da li ste zadovoljni saradnjom sa pedagogom/psihologom zaposlenim u školi koju pohađa Vaše dijete?

- a) Da
- b) Djelimično
- c) Ne
- d) Ne mogu da procijenim

14. Da li imate neki predlog kako da se dijete osjeća bolje u školi? Ako da, molimo Vas, navedite.

Anketa za učitelje/učiteljice

Poštovani učitelji/učiteljice,

Ispred Vas je anketni upitnik koji se realizuje u cilju izrade magistarskog rada na temu „*Izazovi samohranog roditeljstva u vaspitanju djece osnovnoškolskog uzrasta*“, master studenta pedagogije na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, Kristine Zečević. Upitnik je anoniman, pa Vas molimo da budete iskreni i objektivni. Prikupljene informacije korišće se isključivo u naučno-istraživačke svrhe.

Unaprijed Vam se zahvaljujemo na saradnji.

Pol

M Ž

Godine starosti: _____

Godine rada u nastavi: _____

Naziv škole u kojoj radite: _____

1. Da li Vam se samohrani roditelji češće od ostalih roditelja obraćaju za savjete i pomoć?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne mogu da procijenim

2. Da li uspijevate pokazati razumijevanje za svakog roditelja/učenika i njihovu porodičnu situaciju?

- a) Po mojoj procjeni, da
- b) Da, trudim se
- c) Ne znam, zavisi od pojedinačnih situacija

d) Ne mogu da procijenim

3. Da li ste podjednako zadovoljni kvalitetom saradnje sa samohranim roditeljima i sa roditeljima iz strukturno potpunih porodica?

a) Da

b) Ne

*Ako je odgovor „Ne“, molimo Vas, obrazložite.

4. Da li primjećujete razlike u vaspitanju djece samohranih roditelja i djece koja žive sa oba roditelja?

a) Da

b) Ne

*Ako je Vaš odgovor „Da“, molimo Vas, navedite uočene razlike.

5. Da li kod djece primjećujete određene poteškoće u adaptaciji na školski život i obaveze?

a) Da

b) Ne

*Ako je Vaš odgovor „Da“, jesu li to češće, po Vašoj procjeni, djeca samohranih roditelja?

a) Jesu

b) Nijesu

c) Ne mogu da procijenim

d) Zavisi od djeteta lično, a ne od bračnog statusa roditelja

6. Da li ste uočili razlike između djece samohranih roditelja i ostalih, u pogledu školskog uspjeha?

a) Da, često se može uočiti razlika

b) Da, dešava se

c) Uglavnom ne

d) Ne

*Objasnite kratko.

7. Da li ste uočili razlike između djece samohranih roditelja i ostalih, u pogledu sklapanja prijateljstava?

a) Da, često se može uočiti razlika

b) Da, dešava se

c) Uglavnom ne

d) Ne

*Objasnite kratko.

8. Da li ste uočili još neku razliku između djece samohranih roditelja i djece koja žive sa oba roditelja, u bilo kom segmentu njihovog funkcionisanja? Ako da, molimo Vas, navedite.

Protokol polustrukturiranog intervjua sa pedagozima/psiholozima

Datum i vrijeme intervjuisanja: _____

Intervjuista: _____

Naziv škole u kojoj radi intervjuisani pedagog/psiholog: _____

Godine radnog iskustva: _____

Pitanja teme za razgovor:

1. Da li Vam se češće obraćaju za pomoć i savjete samohrani roditelji od ostalih roditelja?
2. Da li ste podjednako zadovoljni kvalitetom saradnje sa samohranim roditeljima i sa roditeljima iz strukturno potpunih porodica?
3. Da li uspijevate pokazati razumijevanje za svakog roditelja/učenika i njihovu porodičnu situaciju?
4. Da li samohrani roditelji, po Vašoj procjeni, imaju strožiji, isti ili „blaži“ način vaspitavanja djece u poređenju sa načinom vaspitavanja koji primjenjuju roditeljski parovi?
5. Da li ste, iz dosadašnjeg iskustva, uočili da su samohrani roditelji i njihova djeca često osjetljiviji na kritike od roditelja i djece koja žive u strukturno potpunim porodicama?

6. Da li možda primjećujete da djeca samohranih roditelja češće imaju određenih poteškoća u adaptaciji na školski život i socijalnu zajednicu? Ako da, u čemu se ogledaju te poteškoće?

7. Da li ste uočili još neku razliku između djece samohranih roditelja i djece koja žive sa oba roditelja, u bilo kom segmentu njihovog funkcionisanja? Ako da, molimo Vas, navedite.

Abstract

Parenting itself is complex and brings with it numerous problems and challenges, even when both parents are present in the family home. Our assumption was that challenges are more frequent if the family is incomplete or atypical even though one of the parents is not fully involved in family life. Therefore, the main goal of our research was to examine how parents in incomplete families i.e. single parents, fulfill their obligations, what challenges they encounter in the current social context when raising their children who attend elementary school (first cycle). In this paper, we tried to define the following concepts: family, educational style, single parenthood, single-parent family. In addition, we analyzed single parenthood patterns, society's attitude towards single parents, the influence of single parenthood on children's development, and summarized the positive and negative aspects of life in a structurally incomplete family. Parents, teachers and professional associates (pedagogues) participated in the research. The research was conducted in the territory of the municipality of Nikšić in three elementary schools. The obtained results showed that single parents perform all their duties diligently and responsibly, while they do not encounter major challenges when raising their children who attend the first cycle of primary school.

Key words: family, single parenthood, single-parent families, challenges, education